

■ Sefera Xelatê Ya Taqiyuddîn Umerî Keyzadeyê Eyyûbiyan
■ Barana Rehmetê
■ Geşt û Gereke li Ser Qada Felsefeyê II
■ Pîvanên Jiyanê
■ Mîrîn Ey!
■ Lalo
■ 'Alimên di Dewra Eyyûbiyan de Jiyanê
■ Teqîna Mezin I
■ Teqîna Ku li Stenbolê li Kurdan Hatine Kirin
■ Kurteceribînekan II
■ Farûq - I

Kovara Sênehane

Hejmar: 21

Payîz 2015

Xwedî û Berpirsiyarê Nivîsaran

Ercan YILDIRIM

Edîtor

M. Zahir ERTEKÎN

Lijneya Weşanê

Seyfeddin AYKAÇ

Zafer AÇAR

Ebdulhadi TÎMURTAŞ

Ebdulcebbar KAVAK

Tîprêzî û Berg

Seyfeddin AYKAÇ

Web & e- mail

www.nupelda.net

kovaranupelda@gmail.com

Tîl/Fax

Tel: 0432 215 80 60

Navnîşan

Hastane cad. Nedim Odabaşı iş
merkezi altı No:1 İpekyolu / VAN

Çapxane

Vamedia Ofset San.Tic. Ltd. Şti.

Tel: 0432 215 80 60 VAN

www.vamedia.com.tr

Biha : 5 TL

Nimroya Hesabê Banqê

Seyfettîn AYKAÇ

IBANTR45 0001 2009 3390 0001 0192 06

NAVEROK

3 - Barana Rehmetê

Zafer Açar

5 - Geşt û Gereke li Ser Qada Felsefeyê II

Aqîl Mihacîr

9 - Pîvanên Jiyanê

Umer UMÎD

16 - Piçûkek Rûveşartî

Hasan Kandemir

17 - Sefera Xelatê Ya Taqiyuddîn Umerê Keyzadeyê

Eyyûbiyan

Ahmet Demir

19 - Mîrîn Ey!

M. Zahir Ertekin

23 - Teqîna Mezin I

Ehmed Zirkî

26 - Her Ew e Qadir

Abdurahim Yıldız

27 - Telqînên Ku li Stenbolê li Kurdan Hatine Kirin

A. Rehim Dost

29 - Xwedê Bes e

30 - Gul

Ednan Bazguri

31 - Kurteceribînekan II

Binefş Bingöl

33 - Hesbîhal

İbrahim Sürücü

34 - Lalo

Şoreş Xursî

37 - Yabo

Xweşiko

38 - Xewlexaneya Nîştîmên

Mem Artemêt

39 - 'Alimên di Dewra Eyyûbiyan de Jiyanê

Bedreddin Basuğuy

42 - Halê Hal

Aziz Samur

43 - Farûq - I

Seyfeddin Aykaç

48 - Terkî Terk

Selamî Şimşek

- Nivîsên tîn şandin nayên vegerandin.
- Her nivîskar berpirsiyarê nivîsa xwe ye.
- Lijneya weşanê, di nivîsan de dikare
serrastkirin û guherîne çêbike.

Ji Edîtor

Carinan qeyd û bendên dinyewî, carinan çûyîna li pey hewesên şîrîn!, carinan xwe wendakirina di nava kar û barên rojane de mirov ji erka xwe ya sereke bi dûr dikeve. Tembelî, ji erkên pêwist û kiryarên meqbûl re dibe asteng û wan karên girîng paş davêje. Paşdeavêtin her dem projeyan di cih de dihêle, sistema dîsîplînê tar û mar dike û vîrûsekê davêje hundirê tevgera jiyanê. Prensîba ku dibêje “*jiyan hereket e/fe’aliyet e*”, jehrkuja vê nexweşiyê ye. Ji bo ji holê rakirina van nexweşîyan dixwazim du hedîsên Pêxember ‘eleyhîselam vebêjim: “*Dema ku qiyamet rabû û di destê we yekî de nîhalek/şitlek hebe, bila wê biçîne.*” Xuya ye ku li gorî vê penda giranbiha, dermanê ‘etaletê nese kinîn, tevgera derhalî û îcre’et bi xwe ye. Hedîsa din jî ev e ku, ji Pêxember ‘eleyhîselam hatiye pirsîn ka kîjan ‘ibadet meqbûltir e? di bersivê de gotiye: “*Hindik be jî ya berdewam...*”. Li vir jî xuya dibe ku, divê jiyan di pergalekê de, bi bernameyekê û di halekî weset de biherike. Ango kar û xebat û kirinên heyatî, divê li gorî roj, hefte, meh û salan weke hev (welew hindik be jî) bête dabeş kirin û meşandin. Helbet divê li gorî girîngiya wan jî rêzeke esasî hebe.

Îcar heyateke ku li gorî van qaîdeyên jiyanbexş bête tevdîr kirin û nexşe kirin, dê xêr û bêra wê jî zaf be. Bi vî awayî bereket dikeve temen; bereket dikeve hestan, hilberînan, serkeftinan û herwiha enerjîyeke pozîtîf xwe li jiyanê meriv radipêçe. Pîroz e ku meriv li gorî bernameyeke bi planê jiyanê fanî binirxîne, dabeşîne, bimeşîne û sûdê jê werbigire. Lewra mirin kengî, li ku û di çend saliya me de, dê me pêşwazî bike ne diyar e.

Îro em dibînin ku proplemeke sereke ya ji bo gelek însanan netenzîmkirina demê ye. Lewra fersendên zêrîn di nava demê de

veşartî ne. Herkes xwe nagihîne wan û ji destê gelekên diçe. Halevku tiştek nikare şûna demê bigire. Dem, tenê ji bo yên ku karibin jê îstîfade bikin heye û nimetekî gewre ye. Yên ku ji vê sûdwergirtinê bêpar in, ji çûyîn û hatinên wê jî tiştekî fêhm nakin. Lewra her kirin, hereket û fêl di nava demê de pêk tê, çi çê û çi xirab. Sûretê “*Wel’esr*” jî balê dikişîne ser vê mijarê û ‘alimên misilman qedreke giran dane vê sûretê.

Xebat; hêj ku dest û lingên me digirin. Xebat; hêj çav dibînin û tilî dixebitin. Xebat; hêj ku perdeya reş bi ser çavên me de nehatiye werkirin. Xebat; hêj ku tenduristiyê ji tenê me bar nekiriye. Xebatên qenc û pak; hêj ku roj ji bo me di wexta xwe de (bi plan) derdikeve, dibişire. ‘Erd û esman hêj bi hemû xebatkarên xwe ve bi planê erkên xwe bi cih tînin. Hêj ku dengê sûra Îsrafil guh qul nekirine. Hêj ku dem heye. (ew dem jî ev dem e/el-an e.) Hêj ku perpirsiyarên nîvasarên kirinên me pênûsa xwe neşikandine û em neterikandine. Hemd û sena û spasî be ku hêj em hene û ji ber ku hêj em hene ‘emelên qenc li hêviya me ne. Wes-salam.

Hinekî dereng ketibe jî hêjmara bîst û yekem li ber destê we ye. Hêvîdar im ku naverok li gorî dilê we hatibe dagirtin. Herçend hêjmara rûpelan kêmbibe jî, qalîte ne di kemmîyetê belkî di keyfîyetê de ye. Zenna min a baş ev e ku naverok têra xwe bi keyfîyetê be û keyfeke xweş bide dilê we. Heta hêjmareke din bimînin di xêr û xweşiyê de.

M. Zahir Ertekin

Barana Rehmetê

Zafer Açar

Bibare êdî! Bibare li ser me, bi ser ci-hana me de were. Me ji xewa me ya kûr hişyar bike, me aciz bike. Bi dengê xwe yê tîr guhên me yên xitimî, yên bi gotinên nebxêr û gotinên nebixêran ve tijî bûne veke. Bangî me bike, bi ser me de biqêre. Çavên me yên girtî veke, yên vekirî lê bi dehan, çî! belkî bi sedan perdan ve perdekirî, yanî perdeyên ber çavê me bide alîkî ji kerema xwe, bi kerema xwediyê xwe. Destên me; yên di nebaşiyê de şixulîne û bûne hişkedar, nerm bike. Dîsa ji dûr ve tameke xweş bihêle li ser zimanê me yê; şûm, dirêj û neheq.

Dinyaya me ya teng, tarî, boş lê vala, tijî lê xalî, pir lê tenê biguherîne. Pêşiyê slave-

ke nûranî ya germ bide me. Dûre; wekî bayekî nerm ê ku rûyên me dialêse û dewsa pejna pirtikek pembû lê dihêlê bihêle. Paşê, bêhneke emberî berdê pozê me da ku hundirê me yê ev zûde ye bi kevvên gunehan kevv girtî vegre û wan qalikên bizulmet pirtî pirtî bike. Ji wir jî ji xwe re rêkî bibîne ji dilê me re. Heke me nexwast û rê neda jî bi rehmet û şefqeta xwediyê me û yê xwe, bikeve nav dilê me. Ew dilê me yê ku; gelî, newal, rast û bestên wê; dêmî, hişk, tarî, kirêt û qirêj mane. Paşê li derdora me ke. Hûrik hûrik, hêdî hêdî, bi hemdê xwe. Ji bo ku em têbigihêjin û derdora xwe bidin hev nelezîne.

Rast e tu yê gelek tiştan bibînî, tê şerm

bikî, şaş û metel bimînî. Dema tu hatî xwarê tê rastî enkazên bajarên me werî. Tê rastî, goristanên mezin yên însan û makîneyên ku pê hev kuştine werî. Fîşengên vala, hesinên qurçimî û şkestî, avahiyên kavi, gundên vala, dîwarên rûxandî, riyên winda, şiveriyên demî, însanên tenê û poşmaniyeke gewre. Dema ku dilopa te ya pêşîn ket ser kevirê dîwarekî rûxandî tu yê biêşî jî. Janeke zîz dê li nav dilê te xe, tê dengê wê bişibînî tîla demê ya vê erdnigariya qedîm.

Bibare! Heta ku dewşên zilmê, lekeyên zilumatê, şopên dexesiyê, bereteyên timatiyê, remzên çavnebariyê, nîşanên tefrîqa û ixtilafê, delîlên kirêtiya nefsa me rabû bibare. Heta ku bêhna axê ya xwerû li nav û dorhêla welatê/n me rabû bibare.

Tê dîsa li serê rê û dirban dîmenên dilsoj rast werî. Mesela; kitên solan bibînî yên ji xwediyên xwe qetiyayî. Kelûmelên navmal û eşyayên dermal yên hatine hiştin tê bibînî. Tê malên terikandî, malên bêderî û malên hilşiyayî bibînî. Tê deriyan bibînî; deriyên girtî, deriyên dadayî, deriyên vekirî, deriyên nîvvekirî, deriyên şkestî, deriyên heta ser piştê vekirî, deriyên textîn, yên hesin, yên nû û yên kevin. Tê ji hin deriyan tenê rexderê wan bibînî. Tê dîsa bibînî bê kanî çawa dimiçiqin û bîrên avê tenê dimînin. Tu yê rengê huznê bibînî li ser wî erdê qedîm.

Bibare! Heta ku toz û xîza ser dîroka me ya qenc rabû û aliyê me yê bixêr xuya kir, heta ku bircên bajarên me yên ku li ser hîmên pevrejîyanê ava bûne xuya kirin, heta ku bajarvaniya me ya winda ji nav xweliya şewata mezin a ji êrişên sedsalan derket, bibare!

Paşê dê xeberek ber guhê te keve. Tu yê bibihîzî ku laşê zarokekî li peravê behrê ketiye. Hema wisa mesûm, şîrîn, dilsoj û deverû. Tu yê şahid bî ku ne behrê ne jî candarên di nêv de xwestine ku ew tebîetmelek ji wan veqete û here nav însanan. Tê pakiya biçûk û qirêjiya mezin bibînî. Û tu yê têderxî ku her qirêjî bi şûştinê paqij nabe.

Dîsa jî bibare! Bibe dengê dawûdî û banga mizginiyên mustaqbel bide. Bibe dîmeneke heftreng û xewnên zarokên biçûk bixemilîne. Bibe bêhneke efsûnî ku te ew ji hemû çiçekan hildabe û berde nava gelên me. Bibe tahmeke xweş a wekî; pariyekî nan ê ku piştî xebateke helalî û eniya xweh dayî bi dest ketiye.

Bibe sebreke pêxemberî û sekîneyê ji me re bîne, me pê helîm bike, me pê bide ser riya xebat û xîret û tewekulê. Ji exlaqê ruhên bala ên pêxemberan û weliyan -dema te diyarî girt û tîr jê vexwar- ji me re jî di nav ava xwe de veşêre.

Bibe şîretên waîzê jîr ê ku hema hema sedsal berî niha xutbeya Şamiye xwend û dengê wî hê jî olan dide lê em nabihîzin. Dîsa li ser mînareyên Mizgeftên me yên mezin ji me re qala biratiyê bike. Li dor exlaqê Muhammedî (eleyhîselam) me bicivîne.

Ey barana rehmetê! demeke dirêj bibare. Heta ku ev zeng, zihûm û qirêja li ser dinê rabû, heta ku ev bêhna kirê rabû, heta ku ev mîja tîr û tîrsnak belav bû, heta ku ev dudiliya me şkest, heta ku ev teraliya me ket bibare. Hûr hûr, giran giran lê dirêj bibare.

Geşt û Gereke li Ser Qada Felsefeyê II

Aqîl Mihacir

Felsefeya rêşaş, riya rastiyê wenda kiriye. Hemû ronahiya mêjiyê xwe, daxistiye çavên xwe û bi wan çavên kor, lê ne kûr, li rûpelên hebûnê yên watekûr û peyamkûr dinihêre. Him jî bi nihêrîneke ku aliyê dawiyê, aliyê paş perdeyê an jî kêkil dibîne ne, bi yeka ku bala xwe hew li ser qalik û qaşikan, hew li ser kiras û perdeyan kom dike, dinihêre.

Hişên bijarte, mîna felsefeya rêşaş li gerdûnê nanihêrin. Ew wisa qala gerdûnê dîkin ku li ser hemû rûyên wê, di nava hemû parçeyên wê de, nav û sifetên Aferînerê wan dibînin, nas dîkin û dû re jî didin dîtin û nas kirin; yanê hemû wateyên ku li ser vê kitêba gerdûnê hatine nivîsandin dixwînin û vedibêjin; ango comerdî û xawênkariya Aferîner dinasin û didin naskirin.

Yanê Qur'an, liser wateya navî / îsmî li gerdûnê nanihêre, li ser wateya herfî lê dinihêre. Nihêrîn û şîroveyên wê, gelemperî ne. Bi nîşandayîn û salixandina mewcû dan ve, Mûcîdê wan ê esilnîşan dide û disalixîne.

Lê felsefe, wisa nake; dema ku li gerdûnê an li hebûnê dinihêre, bêyî yê ku aniye qada hebûnê, hew ji bo wan li wan dinihêre. Nihêrîn û nirxandinên vê felsefeyê ne gelemperî ne, peyam û wateyên li ser hebûnê ne, bala wê nakişîne; ji hebûna pergalan endazyarê

wan nabîne û nişan nade. Belkî ji bo vê yekê ye ku nûnerê wê yê dema me, wekî “çavekî wî kor e” hatiye salixandin.

Quran, nameyên ku li ser pel û guliyên gerdûna hebûnê ne, nişan dide û şîrove dike; toz û dûmana ku li ber çavan dibin asteng û nahêlin mirov wana bibîne û bixwîne, bi tevahî ji holê radike; peyamên li ser xuyangehan bi awayekî zelalane bi hiş û bîran dide fehmkirin...

Felsefe berevajî Qur'anê, di nav zerreyên hebûne de winda dibe. Çavên wê cama neynikê dibîne lê wêneyên ku li ser neynikê tên nîşandayîn, nabîne. Yanê li ber peyamber di-sekine, rêzê lê digre, lê şik nabe ku li peyamê binihêre û bixwîne; û nafikire ku divê rêza esil li peyamê were girtin û geregiyên wê werin pêkanîn.

Qur'an, bi awayekî wergera vê kitêba mezin a gerdûnê ye; ligel vê, wergêrê daîmî yê zimanên cûr bi cûrên ayetên aferîşê ye. Ji bo vê yekê, heke tu bi baldarî li gerdûnê û zagonên wê binihêrî, binirxînî û li gor encamên wan nihêrîn û nirxandinan tevbigêrî, tu yê ferq û fehm bikî ku tu rasterast pîvanên Qur'anê vedikolî. Li aliyê din, heke tu bi awayekî gihîştî û zanyarî li Qur'anê binihêrî, bixwînî û binirxînî, tu yê bi awayekî zelalane û rasteqînane, tercumeya peyam û nameyên li ser hebûnê bibînî. Ji bo vê yekê, ev herdu jî, li pêş çav û hişên nirxbalayan, ji hev nayên veqetandin û bêtî hev nayên nirxandin.

Li aliyekî din Quran hebûnê, bi hemû beş û perçeyên wê ve, ji gotinên xwe re dike birhan; ji ber ku Qur'an banga hemû tebeqeyên hişan dike, tiştên ku zêde ne pêwîst in bi kurteyî; tiştên ku fehmkirina wan pêçekî zor in, bi mînakan vedibêje.

Quran, çawa ku rê û rêbazên nirxandina hebûnê -ku tê de alozî û tevlihevî tune ye- riya mirovahiyê dide, eyn bi wî awayî, rê û rêbazên gihîştîbûn û pêşdaçûyîna civakî jî nişanî însaniyetê dide. Quran, ji bo pêwendî û têkiliyên

civakî, riya alîkarî û hevgirtinê nîşan dide; felsefe, bi pîvanên xwe ve -ku ji alema jiyana hovanane werdigre-cîdalê pêşkêşî mirovahiyê dike û wisa ku mînariya lec û pevçûnê lê mecbûr dike.

Quran, civakeke bi xawênê xemilî û bi alîkariyê hevgirtî ji xwe re dike armanc. Ji bo pêkanînekê an jî ji bo alîkirinekê, ji berjewendiyê zêdetir, razîkirina Xwedê, gihîştina îrfanê û tevgerînê bi xawên tawsiyeya mirovan dike. Di vî warî de felsefe ji rîza Xwedê û xawênê zêdetir, berjewendîperestiyê nişan dide; û ev xodkamiya jî dibe sebeba cudatîyê û jihevketinê.

Quran, şîreta edalet û dadperweriyê li rêveberên dewletan dike, da ku temenê wan dirêj û gelên girêdayiyên wan bextewar bin. Hêlevku felsefe berevajî Qur'anê, her dem sûdwergirtina ji îxtîlafan nişan dide. Li derdora xwe an jî li mêtû binihêrin, li ku zordestek heye an jî hebû, ji cihêtiyan sûdê werdigrin û sûd wergirtine.

Qur'an, ji mirovan re dibêje “*hew bawermend birayên hev in*”; felsefe dibêje hew hevniyad bira ne. Hêlevku hevniyadî pir caran neteweperestiyê diwelidîne û ew jî bi pişaftina neteweyên din hebûna xwe didomîne û hêzdar dike. Di vê wateyê de neteweperestî, ji bo civakekê jehreke mirovkuj e.

Felsefeyê hêza xwe koma ser geşkirina quweya xezeba mirovahiyê kiriye û di vî warî de pir pêşda çûye. Bi vê rêyê gelek Nemrût, Fîrewn û Şeddad miselletî ser mirovahiyê kirine. Lê Qur'an, quweya mîhrê, ya hêzê, ya xawênê, ya bexşandinê nîşan daye û bala mirovahiyê koma ser wan kiriye; di vî warî de gelek dîgerkam, gelek cangorî û gelek leheng kirine xizmeta gelan.

Felsefeyê di qada girêdayî û perestînê de gelek senem, xudawend û yên ku doza xwedatîyê meşandine derxistine holê. Bi van fêkiyên xwe yên civakî ve, gelek caran huzûr û aramî, bawerî û perestina rastîn ji holê rakiriye.

Quran dibêje aligirê rastiyê û dadê be; felsefe dibêje her dem aligirê menfaata xwe be.

Ĥalevku berjewendîperestî, pevçûnê tîne holê û arama di nav gel de ji holê radike.

Quran, dibêje tu çi ji xwe re dixwazî, he-man tiştî ji birayê xwe re jî bixwaze. Qur'an, yên ku li gor vê pîvanê tevnagerin, rexne dike; felsefe dibêje hew ji bo xwe bixwaze. Felsefe, yên ku her dem ji bo xwe naxwazin bi bêhiştiyê tawanbar dike.

Felsefe, hewesên nefsanî yên mirovahiyê zedê dike û dû re jî daxwaza tatmînkirina wan hewesan dike; pêdiviyên mirovahiyê yên rastîn, di nav yên hewesî de wenda dike.

Quran ji bo qezencê dibêje alîkarî û parvekirin, felsefe ji bo heman tiştî dibêje cidalişkerkirin. Quran dibêje parvekirin; felsefe dibêje bila her kes ji bo te bixebitin. Quran dibêje rîba xwînmiyeke aborî û civakî ye, felsefe dibêje na, stûneke aboriyê ye.

Qur'an, berjewendiya gel, ji ya şexsî girîngtir dibîne û nîşan dide; felsefeya şexsî ji ya gel girîngtir dibîne û nîşan dide. Quran dibêje bi helalî qezenc kin; lê mafên xizanan bidinê, felsefe dibêje hûn bixebitin hew ez bixwim. Bi vê pîvana xwe ve mîna ku dînamîtan dixê bin bingeha civakê. Qur'an dibêje em tev bixebitin û tev bixwin û hemû mafên xizanan jî bidin wan.

Qur'an dibêje debar û îqtîsad, da ku dêris û îsraf pêk neyê; felsefe dibêje ez çawa dixwazim wisa diserîfînim û rê li îsrafê vedike.

Quran dibêje her tişt û her pergala bi îradî / vînî ye; felsefe dibêje her tişt û her pergala tesadufî ye. Quran hemû peyaman bi kana wan a esîl ve girê dide; felsefe ti peyaman nabîne û bi derekê ve jî girênade. Ji bo vê yekê dilda û girêdayên Quranê her dem dilrihet in; şagirtên felsefeyê her tim di nava xof û tirsê de nin. Dildayên Qur'anê, ji ber ku ew bawerî ji wan re dibe hêz û quwet, dikanin li hember gerdûnê jî bisekinin. Lê şopgerên felsefeyê, ji ber ku spartgeheke wan a wanî saxlem tune ye, her dem ditirsin û li hember bûyeran dilerizin.

Qur'an mirovan xwedî xweşbîniyê dike, felsefe mirovan dixê nav reşbîniyê. Qur'an jiyanê ji mirovan re dike qadeke watedar û bi şifre, felsefe ji mirovan re dike yeke bê wate û xeternak.

Seba bawermendan têgihîştina Qur'anê baskek e, têgihîştina rê û rêbazên kîtêba mezin a gerdûnê, baskek e. Mirov, bi van herdu baskan û dûrbîna Qur'anê li ser qada hebûnê û di nav hûnguliyên wê de perwaz dike; felsefe dixwaze kevîran bavêjê û wan baskan û wê dûrbînê bişkîne...

Felsefe, ji xwe re "ez"ê dike hîm/bingeh û hemû avahiyên xwe li ser wê ava dike. Ĥalevku, ev hîma lawaz û qels e; rengê wê şîrk û înkare dihêwirîne. Him jî ew "ez" a lawaz, ji bêhayî û şemartinê / înkare hişk dibe; dû re jî bi serkêşiyê zelaliya xwe wenda dike û tarî dibe; di dawiyê de ewqas qalind dibe ku bîr û bawerî û kesayeta xwediyê xwe bi tevahî dadîqurtîne. Xwe dike navend û her kesî, Ĥeya bibêje sebebana jî bi xwe re muqayese dike û her sedemekê wekî firewnekî dinirxîne. Han, tam jî di vê qonaşê de buxtana ecîzbûnê li Xwedê dike û xwe ji her kesî û her tiştî girîngtir û buhatir û bilindtir difikire.

Ĥalevku ji ber ku Qur'an bendebûna "ez"ê û afirandina wê, bi awayekî eşkere dide zanîn, şopgerên peyxama pîroz, mîna şagirtên felsefeyê ewqas xeletiyan nakin. Şopgerên Qur'anê dizanin ku seba fehmkirin û naskirina Xwedê ev "ez" a diyariya mirovan bûye. Bi terbiye bûyînê û li hember xuyabûna nav û sîfetên Xwedê yên li ser hebûnan, "ez" a bawermendan lawaz dibe; di vî warî de pêşdaçûyîna nihêrîn û bilindbûna asta têgihîştina bawermendan, îmkana xwendina peyamen li ser hebûnan dide. Ev dîtin û xwendina peyaman ewqas zêde û kûr dibe ku, di dawiyê de şopger, di nava mezinbûna gerdûnê de, li hember biriqîna ew tîpên watedar, "ez" a xwe pir biçûk dibîne, wisa ku dewsa xalekê jî jê re pir mezin dibîne.

Şopgerê Qur'anê nefsa xwe ya xirabx-

waz, bi sebr û sebatê terbiye dike û dixê bin emrê xwe. Felsefe li dij vê, piştî nefsê mizdide û diazirîne. Hêlevku bi qasî nefseke azirî, ti tişt ziyane nikane bide mirovan.

Felsefe, li hember hunerên ku li ser gerdûnê û di navê de hatine neqşandin, Hunermendê Rastîn teqdîr nake; tenê hunerê dipesînîne, dide çepikan. Nabêje “çi xweş hatiye çêkirin” hew dibêje “çi xweş e” û wî hunerî derdixîne asta pûtekî.

Felsefe, hêzê di hûnandina civakê de wekî spartgehê hildibijêre û dibêje “*kî xwedîyê hêzê ye, xwedîyê mafan jî ew e*”. Hêlevku, ji ber ku taybetmendiyeke hêzê kedxwarin û neheqî ye, dibe sedema zilm û zordariyê.

Qur’an li dewsa hêzê, mafdariyê dike bin-geh. Di nava civakê de alîkirinê salix dide, şîreta comerdî û bexşandinê dike.

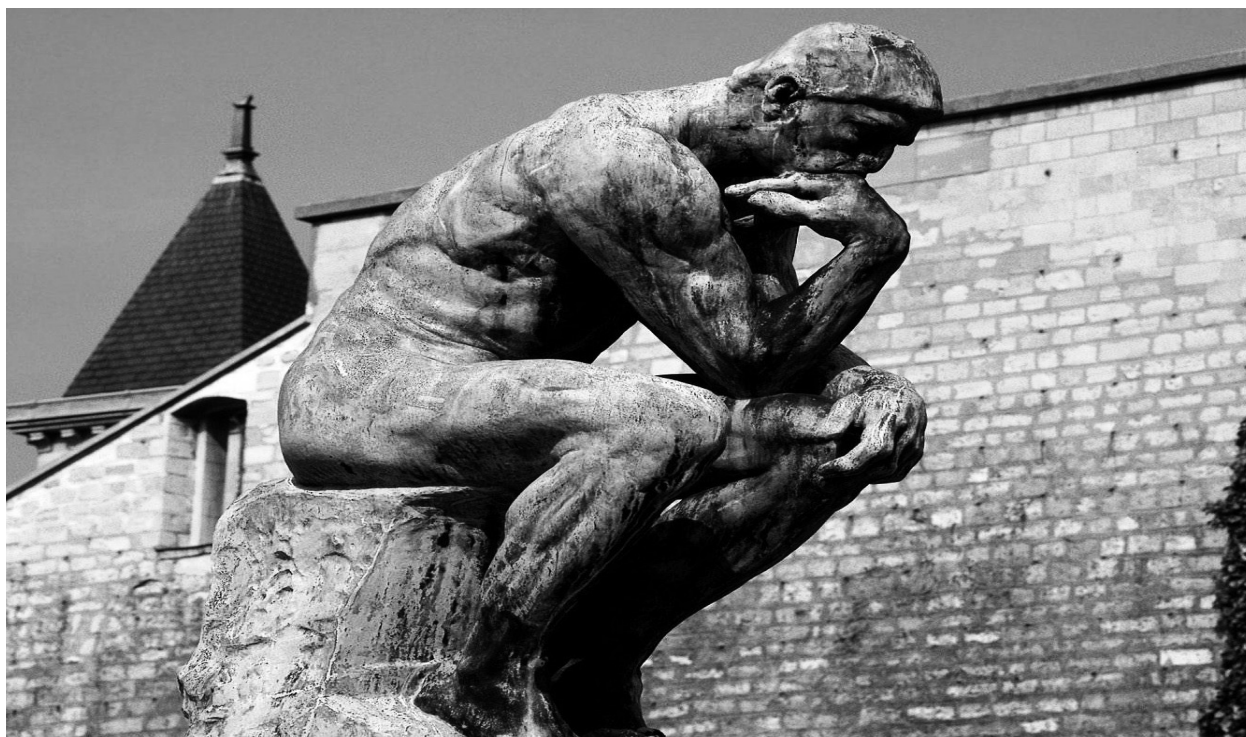
Felsefeyê bi vê nihêrîn û nirxandina xwe ya xêlet, rê li ber zalim û zordestan vekirîye û bi manewî be jî, ji wan re çepik lêxistine; ew zordestana jî mîna Fîrewnan kutî doza Xwedîtiyê bûne.

Ji bo vê yekê ye ku, mêjûya mirovahiyê gep gepî ye. Geh bi zordestî, geh bi dadwerî ye. Mirov geh şad û bextewar in, geh bindest û stembar in; geh şadiman û kamiran in, geh pelixî û çewsandî nin. Ji bo vê yekê ye ku riya jiyane ji bo mirovahiyê car bi car berbîjêr e, car bi car berbîjor e; car bi car bi dirî û istrî ye, car bi car jî hilû û ripîrast e.

Şopgerên Qur’anê, her dem li dij zordariyê, li aliyê dadweriyê ne. Tim û tim li hember pel-çiqandin û pelixandina mirovahiyê disekinin û ji bo dilşadî û bextiyariya wê tevdigerin. Ewana seba dûzbûn û rastbûna riya jiyane, jiyana xwe serf dikin.

Silav ji van şopgerên Quranê re... Silav ji van xeyretkêşana re... Silav ji van çalakan re... Silav ji van kedkar û zehmektkêşên Peyxama Pîroz re... Ji wan kesên ku seba arama gel, seba pêkhatina wekheviyê, seba pêkhatina dad û edaletê temenê xwe serf dikin; seba pêşeroja nîfşê li dû xwe, hemû hebûnên xwe feda dikin...

1 Felsefeya ku li vir tê rexnekirin, a ku şeytên dike rêber a mûzir/ziyandar e.

Pîvanên Jiyanê

Umer Umîd

Gotinên Xemilî û Xapîn

Mirovên ku bi pergala pelîdan tevdigerin, di rastiyê de çiqas xirab, neqenc û bêkêr in jî, xwe her dem wekî mirovên baştir, qencir û jîrtir nişan didin.

Ji bo vê yeke ti car mehêlin ku her gotin, hima têkevin dilên we! Pêşt li mîhengê xin! Heke zêr derketin dû re bigrin, na heke baqir derketin megrin û bavêjin!

Ez bawer dikim ku hûn ê bi kirinên wan û bi berhemên wan ve wana baş nas bikin; çî hinekan zû, çî hinekan dereng be jî...

Axaftin

Di tarîtiya şevan de dema ku heyv hiltê, li dû şevan di sibehan de çaxa ro der tê, çawa ku her der rohnî dibe, xuya û berbiçav dibe; eyn wisa jî wexta ku te di cemaetekê de xeber da, bila beje û hevokên te, koma ku tu di nav de yî jî wisa rohnî bike, wê tarîtiya hukurman ji holê rake.

Dema ku te pênuşa xwe da peyivandin, bila fikr û ramanên wekî şewqa hîvê an jî ya rojê jê derkevin! Ez bawer dikim ku bi pênuşeke wisa, tu dikanî cîhanê rohnahî bikî...

Xusetê Axaftinê

Tu çî vedibêjî vebibêje, bi nazikî û bi kubarî bine zimên. Di axaftinê de her dilnizm be û zimanekî nerm bi kar bîne; hemû gotinên te îlahîm bila rast û durist, têr û tije lê narîn û spehî bin.

Tu bi kê re dipeyivî bipeyive pêşdarêz mebe; mekeve nav xeyreta nêr xwendinê. Mekeve nav zennkirinan; gotinên muxatabê xwe bi baldarî guhdarî

bike da ku tu merama dile wî tam fehm bikî. Ti kesî piçûk mebinê û bi ti kesan qerfan meke. Hêrs mebe, di aramiyê de be.

Di Axaftinê De Hilbijartina Bêjeyan

Rewşa ku bi terkîba “*edebê axaftinê*” tê binavkirin, di rastiyê de “*xusetê axaftinê*” bi xwe ye. Bêjeyên ku tu bikar tînî, digel vegotina daxwaz û nihêrîna te, dilîn, xwestek, sekinîn û kesayeta te jî nişan didin.

Ji bo vê yeke, çawa ku tu, di kirinên xwe de baldar î, wisa jî, di bikaranîna bêjeyên xwe de jî baldar be!

Heke îmkan hebe, mirov car caran rojiya bikarneanîna bêjeyên xirab bigre; rojiya dûrmayîna ji hevokên dilşikest, ji rûtirşiyê, ji şorên tehl bigre...

Rastiya Tûnebûna Dewleteke Îslamî û Zemînê Civaka Me

Ji ber ku, ez car caran di axaftin û nivîsên xwe de li ser rûyê vê gerstêrkê nînbûna dewleteke Îslamî tînim zimên, hin xwendekarên min û / an hevalên min, dilên xwe dihêlin û bi nizmdengîbe jî dibêjin “*divê rastî, ewqas bi awayekî tehzî neyê berbiçavkirin!*”

Ligel îtiraznekirina min a li ser şeweya vegotinê, bi awayekî bê şek li piştê vê tespîtê me.

Tixûbên nexşeya cîhana me di serê sedsala bîstan de ji aliyê Dewletên Îtîlafî ve li gor berjewendiyên wan hatine xêzkirin; û hemû zemînên civakî û siyasî û erdnîgarî yên Misilmanan, li gorî ku di nav wan de hişyarbûneke Îslamî ya rastî pêkneyê û ji yekîtiyan re amadekariyê neke, hatine raxistin...

Dewleta Usmaniyan jî, heta nêzî hilweşîna xwe

jî li nav dewletên Balqanê heman siyaset dida meşandin.

Şopgerên Ustêd

Yên ku xwe wekî xwendekarên Rîsaleyên Nûrê dibînin, ji ber ku ew tefsîra Qur'anê ya herî xwerû ye, divê mîna ku Kulliyat ji wan re hatibe nivîsîn, lê binihêrin û bixwînin û jiyana xwe bi wê bişekilînin.

Her xwendekar, di xizmetê de divê her hêzdar û sebatkar be. Lê ji bo hêzdarbûnê sedeqet û ji bo sebatkariyê bawerîyeke zexm, şert e.

Ev jî bi hin tiştan pêk tên: Neşikandina şewkê, nekirina rexneya neyînî, nixumandin û temamkirina kemaniyên hevalan û ji wan re alîkarî û dua kirin.

Ustêd digot ku: Pênûsa Xusrew, rûhanî û ferîşteyan kêfxweş dike. Di nava vê pesinandinê na pênûsa Xusrew de divê xwendekarên şopger, xwendin û nivîsandinên xwe û hevalên xwe jî bibînin.

Di kesayeta xweh û birayên şopger de, divê her dem jiyîna xwehtî û biratiyê û ya jidilbûnê hebe. Meriv, anca bi van wesfan dibe endamê kesayeta manewî.

Kesayeta manewî, mîna dermên e. Meriv, di xizmetê de divê digel hevalan, divê di rêza pêş de be; fedakar û bexşende be; dûrî qurrefî û pozbilindiyê be. Divê kesayetê de li dewsa “eztî”yê “emtî”, hevgirtin û yekîti bicîbûyî be.

Di nava vê kesayeta manewî de, di serî de rûmeta hebûnê (s) û hemû hevalên wî, di nav de Ustad û şopgerên wî hemû rêwiyên vê riyê, cî digrin.

Li Paş Mehêl!!

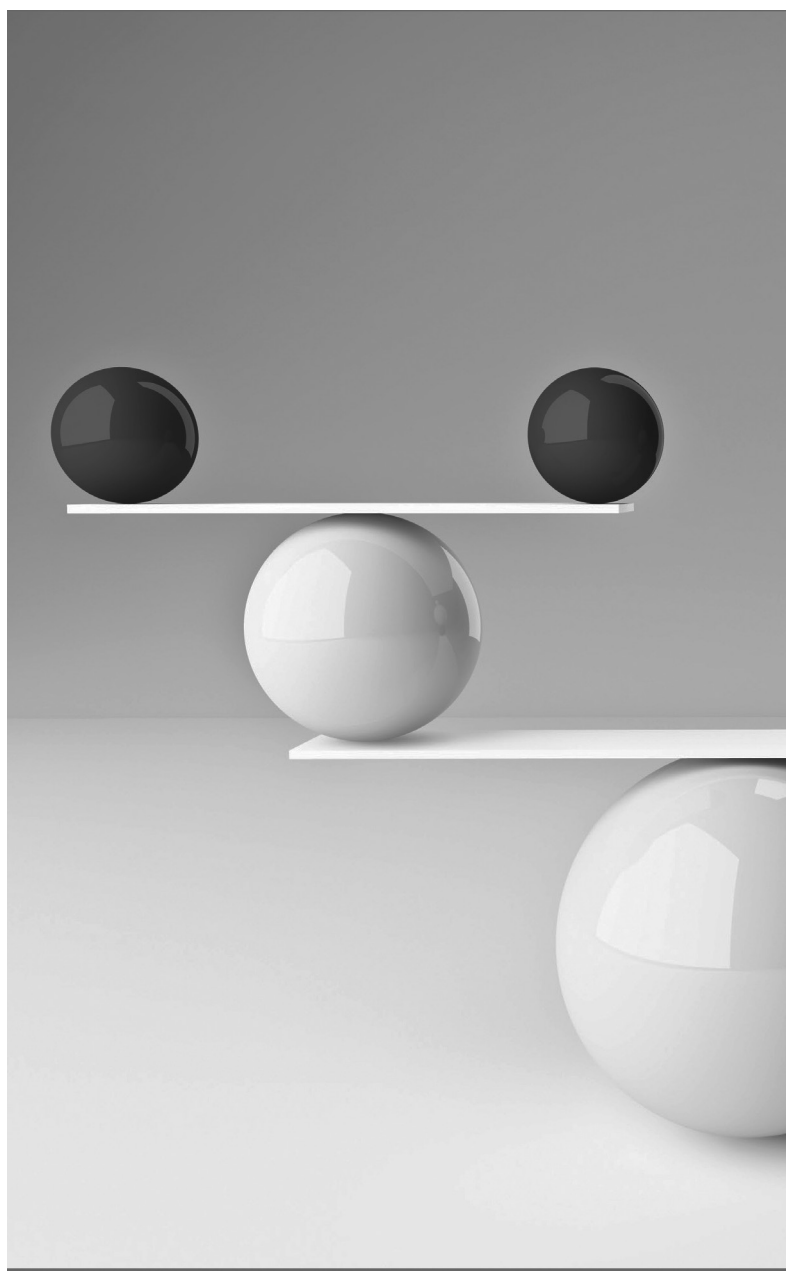
Hin kes, ji bo destpêkirina karekî kêrdar û teqez, li hêviya demeke musefî disekinin. Gelek caran ev helwest li cî ye; lê hatiye gotin ku “*di karên bi xêr de bilezînin*”, heke tu jî her dem

wiha bipêyî, belkî jî tu tew dest pê nekî! Tê zanîn ku sûdwegirtinên mezin gelek caran di girtina rîskên mezin de ne.

Ez bim, tew jî paşda nahêlim! “*Li cihê ku tu lê yî û bi derfetên heyî yên di desten te de ne, a nuha dest pê ke!*”

Sererastkirina Çewtiyan

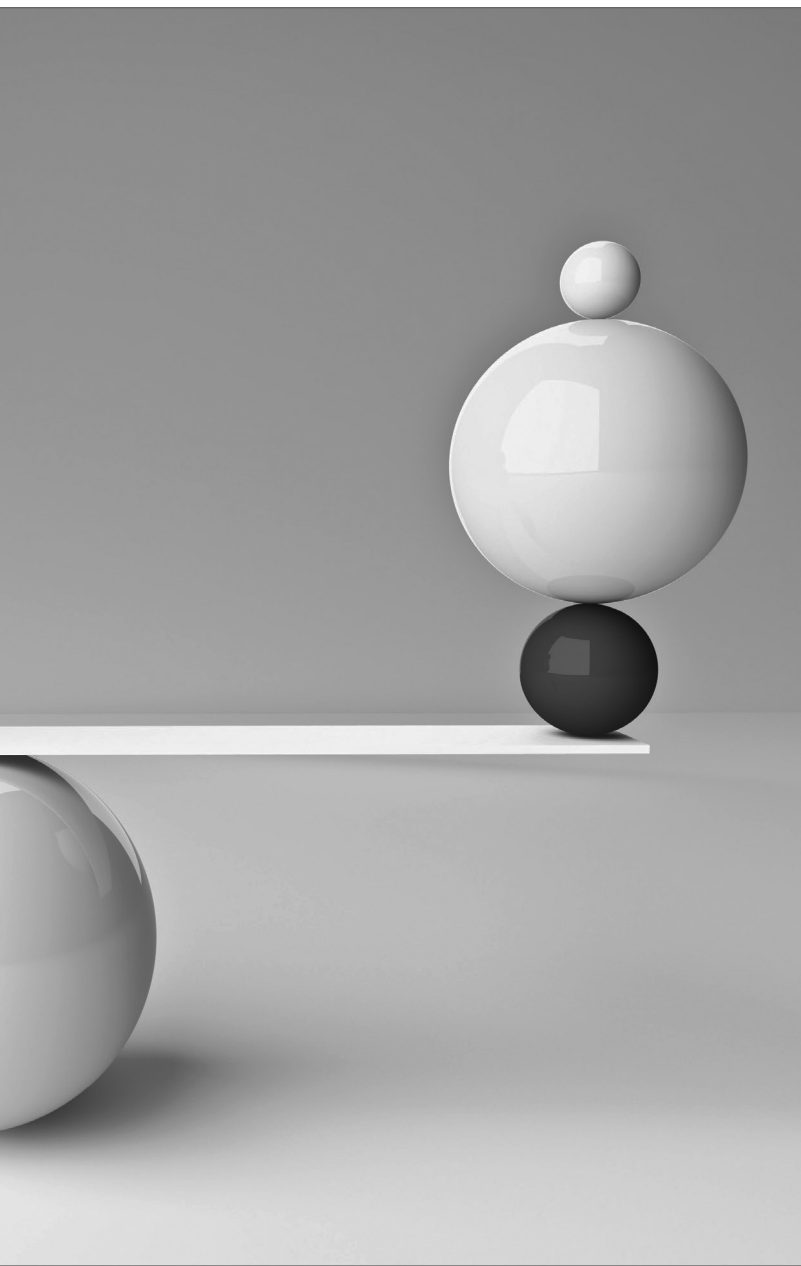
Ji te re pîvaneke jiyandar:

“Ger te li cîhekî pêkanîneke kirêt û nexweşik dît, rasterast tevlê bibê û sererast bike. Heke te dît ku hêz û quweta te pê nikane, bi axaftinê tevlê bibe û wê kirêtî û nexweşikiyê bide sekinandin. Te nihêrî ku tu ne bi kirine û ne jî bi gotinan jî bidî sekinandin, protesto bike û jî wir veqete.”

Li Xwe Mikûrhatina Xeletî û Çewtiyan

Dadgerê di bedenê de wîjdan, hevgirtê pelîd yê di term de nefsa emare ye.

Wîjdan, bala hiş û dil dikşîne ser xeletiyên nefse;

Nefsa emare, balê dikşîne ser xeletiyên xelkê, naxwaze yên wê werin xwanê.

Yên ku nikanin an jî naxwazin xeletiyên xwe bibînin, her dem bi xeletiyên kesên din re meşxul dibin.

Bila tim di bîra merivan de be, yên ku dema xwe, bi jimartina kêmasî û çewtiyên hevalên xwe derbas dikin, dorê ti car nayînin ser kêmasî û çewtiyên xwe.

Divê mirov li hember nefspereştên wanî, baldar bin û nekevin telpa wan. Yanê divê nihêrîn û nirxandinên xwe yên paqij û zelal, bi yên wan ên şêlî û gemarî, qirêj nekin.

Rexne

Divê mirov, ji rexnebûyîne eciz nebe û ne-tirse! Lewra meriv ji rexneyê, ya kêmasiyeke xwe fêr dibe, ya jî ji xeletiyeke xwe haydar dibe...

Heya bibêje divê mirov, spasdarê rexnegirên xwe be; lewra rexnegir di rastiye de ji bo paqijbûn û pêşdaçûn û bijartebûna mirovan tevdigerin.

Çawa ku kesek, mirovekî ji dûpişkeke li ser wî haydar bike, ew mirov jê re spas dike, eyn wisa jî, divê ji yê ku wiya ji xeletî an jî kêmasiyeke wî haydar bike re jî spas bike.

Lêbelê hinek rexnegir hene ku ji van beşan cudatir in. Wana rasterast êrîşî kesên rûmetgiran û giranbuha dikin (Ez qala rexneyên erênî nakim). Min bala xwe ji wan li ser kîjanî koma kir, min dît ku ya xwediyê kompleksa biçûkiyê ye, yan xwediyê kîn û dijminiyeke bê pîvan e, yan jî dixwaze li ser navdarbûna wan xwe jî navdar bike!

Darizîna Bi Destê Mêjû Ve

Ji bo bêbaweran, darizîna bi destê mêjû, di pêşerojê de ji aliye nîfşên dahatû ve rexne û tehnixwarin an jî nexwarin e.

Lê ji bo bawermendan bi tevahî ne wisa ye.

Helbet li hember nîfşê pêşerojê pêdiviyên me yên heyatî hene; û heya ji destê me tê em wana pêk tînin. Lêji bo me ya esil, hebûna gerdûna berzaxê, hebûna qada vejîn û hesabdayînê, çûyîna bihişt an jî dojhê, rûpak an jî rûşê derketina li hember Rohnayîya Çavan (s) e. Ji van hemûyan wêdatir, li hember xawên û comerdiya Aferîner, nankor an jî spasdar derketine.

Divê her bawermend xwe careke din di ber çavan re derbas bike; careke din li xwe û kirinên xwe binihire; divê her kes, ji nû ve nihêrîn, nirxandin, hizirîn û kirinên xwe biwezinîne. Heke ev nihêrîna dunyewî ya navdarbûnê têkeve nav fikr û ramana me bawermendan, dê dunya me jî wenda bike, axreta me jî.

Çend Şertên Jiyanê Paqij

Yê ku şewaza jiyanê diguherîne, qada jiyanê bi xwe ye; zemîn, atmosfer, têkilî û pêwendiyên wê ne.

Berî ku mirov sewtên devê xwe paqij bike, divê bi girtina nefeseke paqij û bi kirina dirozeke safî û perestineke ji dil, hundirê xwe paqij bike. Bi vê rêyê jî hemû reh û tamarên bedena xwe, pak bike. Lewra, qirêjî û gemariya dil e ya ku devê mirovan gemarî dike û bêjeyên neqenc jê derdixe.

Yanê daxwazkarê qencyê divê xwe têxe nav komên mirovên baş û bi wan re bijî; divê xwe têke nav atmosferên kitabên faydedar; ji wan nefesê bigre û berde.

Heke ev kes demeke dirêj, jiyanê wisa kêrhatî bidomîne, dê bi xwe jî bibîne ku hêdî hêdî hest û vexuyaniyên hestên wî jî diguherine.

Mirovê Qenc Be!

Ev gotin îzafeyî Charles Bukowski dibe: *“Çiqas qenc dibî bibe, tu yê li ber çavên xelkê bi kirina xeletiyekê ve bibî kesê xirabtir!”*

Li gor me îmkana pejirîna nirxandineke wisa tune. Em jî li hember vê darizîna reşbînî dibêjin ku:

Kî çawa dinirxîne bila binirxîne!

Tu, her dem berê xwe bide xawênê û îrfan û razîkirina Aferîner; lewra tu van kirinan jî bo ecibandina kesan an jî xelkan nakî û meke jî; hew seba ku tu rêz li Xwedê digrî, tu wanî tevdigerî...

Mirovê qenc, ti car tenezulî neqencyê nake!

Rast û Derew

Derew, her çiqas balê nekşîne jî berhemeke kufrê ye. Derew kirin, bi sidqê re şerkin e. Derew, korbûyîna dil û kor kirina wîjdên e; îflas kirina letaîfan, tevlihevîkirina êqîl, ji rêderketina mirovahiyê û berevajîkirina rast û resenan e.

Bila neyê ji bîr kirin ku, serokê derewînan û xapînokan şeytan e. Ew e yê ku hemû propaxandayên xwe, li ser derew û xapandinan saz kiriye.

Weyl li wan derewînan be ku li Xwedê û Qasidê Wî (s) derewan dîkin; ji bo pêkanîna armancên xwe, ji bo bidestxistina daxwazên xwe, bê şermkirin rastiye diçewtînin, bi derewan xelkê dixapînin û mafên wan bînpê dîkin!

Rastî, rastî, rastî!

Her rastiyeke bergendî bêjimar derewan in. Mirov, bi rastaxftinê dibe rastgo, dibe siddîq. Her rastî, mirov ber bi çêyiyê ve dibe; çêyî jî mirovan digihîne bihiştê.

Dûrî derewan be, dûrî derewan be, dûrî derewan be!

Tim derew gotin, her dem nerast axaftin, mirovan dike derewîn, dike pênebawer. Derew bêjimar bin jî, ne bergendî ratsiyekê ne. Derew, mirovan ber bi neçêyîyan ve dibe. Neçêyî jî, mirovan ber bi binê dogehê ve...

Kesê derewîn, baweriya ku pê dibe, bi destê xwe ji holê radike; qrêdiya xwe ya di nav dost û hevalan de, bi xwe diqedîne.

JehrekeMirovahîku: Qurretî

Qurretî, xwe ji kesên din mezintir dîtî e. Meriv dikane qurretîyê wekî pozbilindî an jî nefsmezinî jî bi nav bike. Qurretî di eslê xwe de helwesteke çewt, ya ne li rê ye. Meriv dikane bibêje hovaneyî û bênezaketî bi xwe ye.

Digel têgeha “qurretî”yê, ji bo vê rewşê di termînolojiya me de “kîbîr” jî tê bikaranîn.

Meriv dikane qurretîyê wekî sê curan bisinifîne: *Yek*: Qurretîya li hember Xwedê, *Dudu*: Qurretîya li hember pêxember, *Sisê*: Qurretîya li hember mirovan.

Mirov divê li dewsa qurretîyê li helwesta dîlnizmiyê xwedî derkeve; hewcî ku dike bibe pozbilind, bila xwe serbilind bike, hewcî ku dike xwe nefsmezin nîşan bide, bila xwe nefsbîçûk bike. Da ku razîbûna Xwedê, qayîlbûna pêxember û giramiya mirovan qezenc bike.

Riya

Çawa ku pêkanîna ferz û waciban ne riya ye, digel terikandina gunehan, tabî'bûna şeaîrên Îslamê û sunnetan jî ne rîya ye.

Sedemên ku mirovan sewkî riyayê dîkin sisê ne:

Yek: Lawazbûna baweriyê (yên ku ji Xwedê re perestîne nekin, *ji sedeman re dîkin*),

Dudu: Hêrs û tima (*him di dewlemendiyê de him jî di xizaniyê de*),

Sisê: Hêrsa navdarbûnê (*ji kêmkesayetî û*

qompleksa biçûkiyê).

Xusetê Kemilî

Çawa ku Rohnahiya Çavan (s) ji bo kemilandin û temamkirina xusetê/xulqê qenc hatiye şandin û el-êq bi tevahî ev peywira pêkaniye, tu jî her dem û li her derê di şopa wî rohnahiyî de, li gor wî xusetê kemilî tevbigere!

Bi Bîranîna Hin Pîvanan

Di dînê Îslamê de, pejirandina bi zorê tune. Dînê Îslamê hew şîret û bidilûcanî ye. Divê girêdayiyê vî dînî, jiyîna Îslamê dijwar nekin, asan bikin; nekerihînin, mizgînê bidin.

Li ku dibî li wir be, heya ji destê te tê, li dijî fermanên Aferîner tevmegere. Heke bi nezanî an jî bi xeletî te çewtiyek an neheqiyek kir jî, hima ji Xwedê lêborînê bixwaze û çêyiyekê bike, da ku wê nelirêyê ji holê rake.

Ziyandan

Ji ber ku em kesên ji aliyê dest û zimên ve jî pêbawer in, divê di xusetê me de, ziyan dayîn tune be; li hember ziyandanê tevgerîneke bi ziyandayîn divê tew tune be.

Ne Hew Ez!

Divê em stukura xwe ji destê eztiyê û berjewendperestiyê derxînin:

Kînga ku me ji bo xwe tiştek xwest, hingê gerek em heman tiştî ji bo birayê xwe (î bawer-mend) jî bixwazin. Bûyereke ku em naxwazin were serê me, divê em nexwazin were serê birayên me jî.

Gengeşî

Raman û agahiyên giranbuha, bi heval û birayên xwe re parve bike; lê bi wan re ti car mekeve nîqaş û gengeşîyan, bi taybetî jî nav devjenî kirinê...

Çi biçûk, çi mezin, çi hezkirî çi nehezkirî,

heqî ji aliyê kê ve hat gotin bila bê gotin, bê şek û şubhe, bipejirîne!

Ligel vê, heke ji aliyê kê ve nelirêyek an jî çewtiyek hate teklîf kirin, bêdudilî, nepejirîne û biredîne!

Rûkenî û Ĥenek

Li hember heval û birayên xwe her dem rûken û kubar be; di gotin û vebêjtinên xwe de erênî û çêker be.

Car caran, ji bo belav kirin an jî sivik kirina atmosfera giran ya mijara guftûgo an jî tanişînê de Ĥenekan jî bike; lê ti car Ĥenekên ku wê li xweşiya wan neçe, bi wan re meke!

Rûkenî, bi herkesî re parvekirina Ĥezê ye. Divê meriv bi rûkenî li jiyanê û yên di nava jiyanê de ne, binihêre.

Divê mirov, bi dê û bavê xwe re, bi xweh û birayên xwe re, bi hemû nas û nenasanên xwe re bi rûkenî tevbigere.

Kana Ĥezê (s) çawa ku digot, “*rûkenî sedeqe ye*”, ji bo qewitandina belayan be jî, di teva-hiya temenê xwe de, di her karî de û bi her kesî re, bi rûkenî tevbigere.

Soz Dayîn

Sozên ku tu yê nikanibî geregiyên wan pêk bînî, ti car mede! Lê yên ku te dan, miheqeq pêk bîne; Ji ber ku soz dayîn û pêkneanîna wê, elameta minafiqiyê ye.

Hin Pêwendiyên Civakî û Dil

Di pêwendiyên nava civatê de, car caran hin tiştên şeweyî, pêwîst dibin. Ev dewlemedî dibe, xwedî paye û manasib dibe, cûr bi cûr in.

Xelk her çiqas li şêwe û mal û payeyên we yên ciwakî diniherîn jî, hûn ti car ji bîra xwe mebin ku, Xwedê li paqijîya dilên we, li duristi-ya kesayeta we dinihêre.

Binîn bîra xwe ku *di bedena mirov de endamek heye ku ew paqij be hemû laş paqij e*; na heke ew gemarî be hemû term gemarî ye.

Şakirina Dê û Bavan

Wesîleya hatina me ya cîhanê, dê û bav in. Ji zaroktiyê bigrin Ĥeya pîrtiyê, ew her dem ji bo me dixebitin û çêyiya me dixwazin. Heke car caran rûyên xwe tîrş dikin jî, bizanibin ku, dilên wan ji bo we koz kozî ne.

Ji bo vê yekê ye ku di peyxama pîroz de li hember wan, gotina “*Of!*”ê jî hatiye qedexeki-rin. Rohnahiya Çavan (s) jî di vî warî de wiha dibêje:

“*Erêdaniya Xwedê, di nav erêdaniya dê û bavan de ye; hêrsa Xwedê jî di nav hêrsa dê û bavan de ye.*”

Bawermend

Rewşeke bawermendê rastîn heye ku li cem ti kesî tune; ew jî ev e:

Her çi dike, ew kirin çeyî ye, xêr e: Dema ku dikeve firehiyekê, jî Xwedê re spas dike ku ev jê re dibe xêr; dema ku dikeve tengasiyekê, xwe wenda nake û wekî pirseke ezmûnê li wê pîrsgirêkê dinihêre û bi zanistî sebr dike. Ev tengahî jî bi vî awayî, ji wî re vediguhêre xêrê.

Xapînok

“*Kê ku hûn xapandin, bizanibin ku ew ne ji we ye.*” Hûn hatin xapandin jî kesî mexapînin; wekî Ustêd gotiye: “*Em tîn xapandin, lê naxapînin.*”

Bîr mekin ku xapînokê sereke, pelîd bi xwe ye!

Li kîjan qadê dibe bila bibe hûn çeyiyê bi-kin:

Dixwazin kesekî durist mezin bikin, Ĥeya

ew hebe, ji çêyiyên wî, hûn jî nasîbdar in; dixwazin darekê an jî teneyekî biçînin, çiqas mirov û heywan jê îstifade bikin, hûnê jî sûde jê wer bigrin.

An jî bi xawên bin, tew mekevin nav hesta payîna pesinandinê; hemû kirin û çêyiyên xwe diyarî bikin bila herin.

Aferîner, we û kirinên we dibîne ya, ew seba we, ji her tiştî zêdetir bestir û baştir nîne ma?

Bilezîne!

Teraziya cîhanê ne di destên te de, di destên dijberên te de ye. Bi lez bixebite ku tu bikanibî derkevî asta bandorkirina li wê teraziye.

Bîr meke, heya ku tu negihêjî wê astê, her gavek û pêşdeçûyîneke dijberên te, ji bo te xetereyeke hîn mestir dihêwirîne an jî diwelidîne.

Heke tu di vê qadê de bi hemû hiş û hêzên xwe ve nexebitî û nelezînî, ti mafê te namîne ku tu ji zordestî û neheqiyên ku ji aliyê wan ve pêk tînin, gilî bikî!

Piçûkek Rûveşartî

Hasan Kandemir

Bila pêl, li ramanên min nexin,
Qeraçek nebû para me,
Li erd û avên vê jîyanê.
Negrîn,
Wunê nebînin çirûskên stêrkan.
Dilê min çû, rîfê min çû; lê bila ramanên
min şil nebin.

Hebûm an nebûm,
Li qeraşan...
Neşewitînin dilên xwe bi min
Rondikên çavên min
Nayên bi kêrî vemirandina vî agirî.
Ez we dibînim
Ez ê we bibînim
Nexapin bi rûyê min î veşartî.

Du sterkan koç kirin
Yek birayê min
Yê din hûn dizanin,
Ez, av û ew erd
Lê em nebûn qeraçek...
Jîyana me şolî ma.
Wek ê stêrkên behran
Em zuwa bûn.
Bila rondikên we li me nekevin
Birayê min
Û ez; Piçûkek Rûveşartî...

Qeraşên dûr li me nehatin
Hebûn an nebûn em...
Xwe nexapînin û negrîn li pey me
Birê min bînin cem min,
Me veşêrin...
Tixûbek ku ne av û ne jî erd
Birayê min bû av û ez,
Piçûkek rû veşartî...

Nesekinin li benda me
Hebûn an nebûn
Dema me xalî,
Dilên we şolî
Di rêwîtiya hevîyê da
Bûn sterkên behran
Daleqînin me,
Lêbelê ti car
Ji bîr nekin çavên min
Ez ê werim qeraşên xewnên we
Ez im ez,
Piçûkek rû veşartî.....

Ku rûyê we dide
Li çavên me binêrin niha,
Birayê min Xalib
Û ez Alan
Hûn dizanin
Piçûkek rû veşartî,
Li tixûbên hebûn an nebûnê,
Nepirsîn paşnavên me...

Sefera Xelatê Ya Taqiyuddîn Umerê Keyzadeyê Eyyûbiyan

Ahmet Demir

Taqiyuddîn Umer, keyzadeyekî xanedana Eyyûbiyane û lawê kekê Selaḥeddîn Eyyûbî yê Şehînşeh lawê Eyyûb e.

Çaxa ku Siltan Selaḥeddîn Yûsuf, di sala 586 / 1190an de ji nuh ve beşên welatê xwe li navenda endamên xanedanê parve kir, deverên wekî Riha/Urfe, Farqîn/Silva û hwd., ku li ser serhedên bakur yê Dewleta Eyyûbiyan cî digirtin, para brazîyê wî Taqiyeddîn Umer ket.

Şekil 1: Kela Suregê (Siverek) ya mêjûyî

Keyzade Taqiyuddîn Umer, li piştî vê parvekirina siltên a dawiyê, berê xwe dide bajarên el-Cezîreyê yê ku para wî ketine û diçe wir.

Taqiyuddîn Umer pêşî, peyayên xwe wekî parêzgar tayînî rêveberiya bajarên ku para wî ketine, dike; piştî saxlemkirina rêveberiya van herêman, berê xwe dide Sureg, Hên û Cebelcûrê ku ev bajarana di bin serweriya Sokmaniyan

de bûn. Keyzadeyê Eyyûbiyan, di demeke kin de van deveran hemûyan zêft dike. Taqiyuddîn Umer, bi van zêftkirinan ve, digel hêzdarkirina otorîteya Eyyûbiyan a li herêma Diyarbekirê, sînorên dewletê yê li vê herêmê, gelek fireh jî kirin.

Piştî ku Taqiyuddîn Umer, karên xwe yê li herêma Diyarbekirê qedand, îcar bi ser paytexta Sokmaniyan Xelatê ve çû. Şerê ku di navbera leşkerên Eyyûbiyan û artêşa Xelatê de derket, bi serkeftina Eyyûbiyan qediya; di encama şer de, digel dîlketina mîrê Sokmaniyan Begtîmûr, gelek leşkerên Xelatê jî ji aliyê Eyyûbiyan ve dîl hatin girtin. Mîrê Xelatê Begtîmûr, digel girêdana bi Eyyûbiyan ve, soza careke din pirsgirêk dernexistina ji Eyyûbiyanre jî da; li ser

Şekil 2: Kela Cebelcûrê (Kela Kralkizi ya Dara Hênê / Gêncê) ya mêjûyî

vê yeke, ji aliye Umer ve serbest hat berdan.

Xwediyê Xelatê, biqasî demek kin, li ser soza xwe ma; lêbelê demek şûnda soza xwe bînpê kir; li hember Eyyûbiyan leşker berhev kirin û êrîşî ser Taqiyuddîn Umer kir. Keyzadeyê Eyyûbiyan dît ku Begtîmûr soza xwe xwariye û bi ser wî de têt, bi heftsed leşkerên xwe ve, li deşta Mûşê li benda wî disekine. Taqiyuddîn Umer, bi wê yekîna xwe ya biçûk, artêşa Xelatê ku ji 4 hezar leşkeran pêk dihat, li wê deştê perîşan dike. Begtîmûr û leşkerên ku kanibûn sax bimînin, bi zorê revîyan û xwe bi vî awayî ji kuştinê an jî ji dîlketinê filitandin.

Şekil 3: Goristana Xelatê ku gelek gorên heyama Eyyûbiyan jî di nav de ne.

Taqiyuddîn Umer, demek şûnda wekî nîşaneke nêtxweşiyê, hemû leşkerên Xelatê

yên ku dîl girtibûn, serbest berdan. Ji ber ku keyzadeyê Eyyûbiyan di qenaata zorbûna dorpêçkirina kela Xelatê bû, neçû ser bajêr; berê xwe da Şamîranê ku bi Xelatê ve girêdayî bû û ev der, di demeke kin de bi dest xist.

Taqiyuddîn Umer, li piştî vê serkeftinê bi ser Melazgirê ve diçe. Bi awayekî pihêt û şidandî, dora kela bajêr dipêçe. Serwera Erziromê Mama Xatûn, digel leşkerên xwe, ji bo alîkirina artêşa Eyyûbiyan, hat cem Taqiyuddîn Umer. Xelkê Melazgirê dibînin ku

riya filitîna ji dorpêça leşkerên Eyyûbiyan tune ye, ji bo radestkirina bajêr, sê rojan muhletê dixwazin. (Ev daxwaz têt pejirandin;) lêbelê di nava vê muhletê de Taqiyuddîn Umer diçe ser dilovaniya Xwedê. Seba ku di nava artêşê de gengeşî dernekeve û dorpêçkirina bajêr sist nebe û şênîyên bajêr ji soza xwe venegere, ev rûdan nehate eşekerekirin. Nasiruddîn Mihemedê lawê Taqiyuddîn Umer, femandariya artêşê hildigre ser xwe. Li dûra destkirina bajarê Melazgirê, artêşa Eyyûbiyan ji wir vediqete û vedigere Farqînê.

Her çiqas di hin vekolînan de -bixeletîwekî Mama Xatûna serwera Erziromê li dij Eyyûbiyan hatiye alîkariya hêzên Xelatê nîşan dayîn jî, di vê vekolînê de hate tespît kirin û fehmkirin ku eslê wê pêkhatinê ne wisa ye; Mama Xatûn li dij Xelatiyan, bi alîkirina Eyyûbiyan de çûye.

Wefata vî keyzadeyê Eyyûbiyan, ku hemû herêmên Diyarbekir û Xelatê bi serweriya Eyyûbiyan ve girêdabû, piştî ku artêş giha Farqînê, ji aliye lawê wî ve, li wir hate eşkere kirin. Nasiruddîn Mihemed, termê bavê xwe li vî bajarî veşart/ defn kir.

Şekil 4: Kela Melazgirê (Malazgirt) ya mêjûyî

Mirin Ey!

M. Zahir Ertekin

Ji Alanê biçûk re...

Vala ye, ger textê Cemşîd di binê te de be, lê azadiya rih û bedenê nîn be. Derd e, ku bi çewalan diravên te hebin û ger asayî û aramî li cem te nebe. Zehmet e, ger tu hebî, ger jiyaneke te hebe, ger nav û nîşaneke te hebe, malbatek, bavek û diyeke te hebe, ger war û weletê te hebe û tu di nava aştiyê de nebî. Toz e, xubar e ger hinên din deriyê jiyana te li gorî rêbaz û zagonên xwe ava bikin. Mirin e ger benê azadiya hinan di destên hinên din de be, tevê hemû ni'metên cîhanê jî... lewra Xwedê mirov azad afirandine. Qeyd û bend hene, yên ku tenê Wî ew derhênane û bes.

Mirin li vî welatî ji bo me tê dizê. Cihoka xwe her dadigire û berê xwe jî her ba nade. Qedereke, mohreke li vî welatî mirina ne siruştî. Geh çemek e, geh rûbarek e û geh behreke mirin li vî welatî. Hiviya hemû zarokan bi carekê têtê daqurtandin. Kela dilê dayikan bi carekê dicoşe. Bav bi carekê bi kalîtiya xwe dihesin û mirin bi carekê tofana xwe li vî welatî radike û rengan diguherîne. Şadî dibin şîn. Şênî bi tenî dibin. Keskesor reş derdikeve. Listîk dibine selaya mirinê. Bûk dibin pepûk.

Hêviyên nenuxumandî bi carekê dinepixin û jiyane ve diteqin, dema ku mirin ruyê xwe yî nateman nîşanî me dike. Dema ku bédengî dipeyive li welatê min kezêb diperitin. Şêwaza heyatê nîvco dimîne. Agir ji şerman dikesire û li ser ruyê zarokekî av, bêyî ku berde nava cîhana xwe dide girî, tengezar dibe. Heyûla vedihewin li ser serê biçûkan. Tofan berê ji deryayê dide ser serî û nefesa zarokekî. Wê çaxê dinya diteqe û cîhanî ji tirsan navqetî dibin. Yanî nava wan

diteqe. Mîna qiyameteke biçûk e ev. Lewra em dizanin dema ku dê qiyamet rabe bi dengê berze hemû heyîn ji tirsan wefat dikin. Jinên bi hemle hemleyên xwe di cî de dihêlin û ji dinê bar dikin. Bê lome be, neyê serê tu kesî. Lê mixabin... dê qeder teqdîrê pêk werîne.

Mirin nîmetekî tal e. Tew li zarokan qet nayê. Lê ev ne lome ne li teqdîr û qederê. Haşa! Helbet hemû tiştên xêr li nefsa însan xweş nayên. Zahir tal bin jî dibe ku encamşêrîn bin. Lê mirov pir ecelekar e. Em zor ecele dikin ku bigihin meqsedan. Lewra carinan em paş perda qederê nabînin, jê agahdar nabin û ji razên wê haydar nabin. Ev jî ji *insaniyet* û *nisyaniyeta* me ye helbet.

Nefesa te ey mirin çiqas ji nêzîk ve têtê bihîstin carinan. Welleh ne ji bo tiştê bes ji bo ku sipartekên min kêmin ditirsim. Hê jî nizanim gelo ez ê spartekan qe nebe sedî şêst heftê pêk bînim an na? nizanim. Yan; ne ji xwe tê werî, bitirsim çi fêde ye! Were, lê, bi reng û rûyekî xwe yî xweş û demeke min î wetageş...

Mirina Alan ne tenê mirina welatan belkî mirina mirovahiyê bû jî. Ew kesên ku ji bo ajalekî behrê; dikarin teknolojiyan seferber bikin û dikin jî, gelo ji wan re mirina Alan dihat çi wateyê? Ferqa navbera mirana mirovan û heywanan derkete pêşberî me bi wefata Alan ve...

Alan(Aylan), di deryaya dilovaniyê de rih da. Şerbeteke bimirad vexwar û derbasî bejaya lamekan bû. Lêbelê piştî xwe dabû mirovahiyê. Berê xwe ji wan badabû. Nexwest ku berê xwe bide durûyan, derewgoyan û

gotinên sunî û xwedestî... nedixwest ku seh ke dengê herikîna rondikên derewîn. Axaftinên virrek û bêsamîmîyet. Ew êdî firîstekî bê per e, dilekî biçûk e û li dû xwe peyameke payebilind û berze hişt û çû. Ger neyête fêmê ev peyam, dê gelek caran biheje ev cîhan.

Ey Alan

Mirina te erdhejeke mezin bû ji cîhanê re. Lê weke her erdhejê zû hate ji bîr kirin. Te çî li dû xwe hişt tu dizanî! Mirinên bi gav, gavên mirî, miriyên kor û mirovên koremar... te çî li dû xwe hişt tu dizanî! Keserên fedîkar, fediyên bêwefa, wefayên xwelîliser... te çî li dû xwe hişt tu dizanî! Mirovahiyeke şermawer, rûreşîyeke bextreş, bextekî elembar... ez jî digirîm, biêşin tiliyên min jî, ku hê jî bê 'eyb û fedî dinivîsin hey hewar!

Bi çûyîna xwe veguhêze kurdayetiyê jî...

Bi çûyîna xwe lêpirsîneke bêstatuyê jî bajo nava me. Tiştên ku yên me ne, lê ne di destên me de ne, bi çûyîna xwe têxe eqlê rêberên me...

Di derbareyê te de gelek tişt hatin gotin û vegotin. Cîhanekê qala te kir, qala perîşaniyeta malbata te û milletê te kir. Hinan digotin; "Li rojhilata navîn di destê kê de çek hebe, hevparê vê xeniqandinê ye lewra ew kesên ku çek nedan destên xwe û ji çekdaran revîyan, li peravên reş, cesedên wan hate dîtin. Ji bo ranehêjin çekan, nekujin û nemirin revîyan, lê av li wan bû çek." Hinan jî tiştên beradayî digotin ku naxwazim li vê derê rêz bikim gotinên wan. Helbet berpirsiyarên vê mirinê zaf in.

Ey Mirovahî

Piştî îro sibe ye,

Piştî sibehê dîwana Xwedê heye

Hesab heye kitêb heye...

Me dixwest lê ne bihar e. Roj di kortika ezmên de şahidê hemû qewimînan e. Newal û şax û dehl xemilandî ne lê ev bala me nakişîne. Weke helbestvan ez jî dibêjim:

Bilbil û qumrî li ser darên çinarê distirên

Deng û sazên wan bi min nalîn û ax û zarezar

...

Ez ne yê barê giran bûm lê ji nişkav ketme bin

Dil çiya bû lê çî bêjim ku ji bin de hate xwar¹

Dengek di qula guhê me re derbas dibe û tofanê bi ser ruhê me vedike: "girîn jî jiyan e, mirin jî jiyan e". Payiza te ey mirovahî adar e, rûbar e û gurê har e. Di temenê esra teng a cîhanê de, te pozê xwe ji bêhna misk û emberê re girt. Tenê bêhna berjewendiyê li te hênîk dihat û gemara hundirê giyana te, dilê te yî kulî û hirç, mixabin bi ava deryayan jî nayête helalkirin. Sifreyeke sor li ber diranê te ye û tê de serad kiriye tengezarên dinyayê. Ji vir û va jiyan te bi tenî ye. Sêwra te nepenî ye. Daxwaze te ez benî ye. Lê dê qiyamet bi serê te de rabe. Ji yên çûyî re bang ev e:

"Mirîno"! Mirina we ya giyanên we ye, lê ya me mirina hebûn û serfiraziya me ye, ya mirovatî û kîbûna me ye. Em weke leymûnên guvaştî ne. Em weke guhanên miyên tî û birçî ne em weke darên bêpel û bêber in. Em weke ewrên bêbaran in. Em weke şevên bêhîv in. Weke mêrgên bêgîha ne.

Mirîno! Em ji we mirîtir in çimkî hûn tenê mane hestî; lê em xwedan can û giyan in, ên ku ketine binê lingan. Li ser we xweliya xweristê ya pak e, li ser me şerm û gemara salan. Ew ên di nav we de derewîn bûn rojekê, nema êdî dikir viran, lê di nav zindiyên we de hîn hene virekên bi hezar û neh sed û heştê û heşt reng û şewe û babetan.

¹ Jan Dost, Diwana Jan, Weş. Awesta, Stenbol 2011, r.105-106.

Mirîno! Baştir e hûn me bi bîr neynin, çêtir e hûn nûçeyên me nebihîzin; em ên ku ketine bin destên efareya cîhanê, em ên di nav pirêzeyên xwe de bêsap û arvan mane; em ên ku bi milyonan ji me dest ji zewiyên xwe berdane û hêviya xwe tenê xistine reva nav zewiyên biyanîyan e, da ku xwe di nav ên din de bidin helandin û di bihuşta xelkê de li hestiyar bigerin...²

Ey Behr

Ey behra parêzgeha hezar ajal û jiyanan. Dizanim tu jî mîna min bi kel û girî yî. Derfeta te ya ku li Alan xwedî derneketî re, tu jî di nava protestoke navxweyî de yî. Tu jî digirî bi hêstirên bejayî weke ku ez jî bi hêstirên mîna ava te şil, reng û ruyê xwe ji mirovahiya vê serdemê paqij dikim. Ez jî dikalim wekî te û tu jî fenanî min nalan î. Daqurtîne hêstirên xwe yî bejayî. Lewra girîna te jî jan e ji me re û xwê ye ji birîna me yî nakewiyayî re. Heta pêlên te wargeh û dewlet be ji me re, ev halê me, halê axa me û halê waxa me. Me ger ku hebûya li ser ruyê vê cîhanê ‘erdeq, axek min/me dê çima ji xwe re hêmbêza te yî kujer ji xwe re bikira palgeh û sitargeh. Ji bo vî gelî megirî. Lewra dar û ber, erd û ezman, ax û av jî giriya lê hêj çavên mirovahiya tijî kevir in. Wan dewletên ku ji mêvanperweriyê re deriye xwe girtine û berî dane kûrahiya te bila tif li ser rûyê wan be jî... wisa ye dema ku av û ax berê xwe ji meriv re bide alî, vekirina derî dimîne ji Ezraîl re... sema û asîman dibin doşek ji pêşeroja me re... ey! Ne ji dil van risteyên Xanî direşînim.

*Ger dê hebûya me îttîfaqek / Vêk ra bikira me
înqiyadek
Rûm û ‘ereb û ‘ecem temamî / Hemîyan ji me
ra dikir xulamî
Tekmîl dikir me dîn û dewlet / Tehsîl dikir me
‘îlm û hîkmet*

² Şahîné Bekirê Sorekî, Pisîk Ji Xewnan Dibînin, Weş. Lis, Amed 2004, r.87-88.

Behra hêja, ava delal!

Ku birêjim tu yê bikaribî ber hev kî kulên min. Tu yê karibî deriyê giyanê min jî bifetisîni di nava bêgaviya xwe û bêçaretîya min de. Wextê ku bikim hawar tu yê karibî bibî tofan, bibî tsûnamî û heyfa min ji zalimên vê dinê bistînî. Ez im Alan...

Behra şipîşil!

Tu çî dixwazî, te çî xwest ji vî cendekê milyaketane. Geh bi vî aliyî û geh bi wî aliyî radipeliqî, serê xwe li bine dîwaran û tehtan dixî.

Lazim te mehbûbek heye

Yan meyl û mensûbek heye

Yan dost û metlûbek heye

Lew bê lîbas û kîswetê (Feqî)

Ma tu nawestî, ma tu nabetilî, ma tu çî dixwazî? Tu bi kû ve diçî, tu ji kû ve tê? Min/me zen dikir ku di sukûneta te de aramî heye. Me zen dikir ku di pêlên te de dilovanî heye. Belavbûna te, pêş û paş bazdanên te li me nehat. Di nava kirasê te de nefes ji me çû ey behr... ma me çî kiribû? Tenê me dixwest mafê ku Rebbê ‘Alemê dabû me, bijîn. Bes. Hew. Ew qas. Nehiştin. Te jî alî wan kir. Di bêtengîya te de huzn perde bi perde berbelav e ey behr. Ji coş û xuroşa te de kanî mizgîn û kanî beşaretên berê. Dema ku tu ji Mûsa re bû duşeq... çima çima ey behr ji Alan re jî tu nebû nefesa Îsa, çiyayê Tûr û Medîneya Munewer. Şev tîpûtarî û zulûmat. Tu geh li pêş û geh li paş. Ax, pir li dûr... şev xwe rapêja li deryaya reş. Wisa xwe li te pêça ku ne tenê penaberên te, tu bi xwe jî kete xofeke nediyar, wenda, kesîf. Di mirovan de çê û xerab, di te de ey behr med û cezîrên kujer, geh şev û tu geh roj...

Tu ey behr; behra kesk, behra mor.. bi sor tu hatiye nivîsîn, ji hezkirî û miriyan re, ji asûmana tu dinîhêrî, şîn-şîn, li mirinê...³

³ Özdemir Asaf- Ji helbesta wî ya “ji behre re”.

*Mirovatî wisa pêsketiye ;
êdî naxwiyî !*

Ey Niştecihên Asîmanî

Ey sema, ey asîmanê gewre! giyana xoşewistekî gelekî piçûk mêvanê we ye. Em lê miqate nebûn, qe ne be hûn lê miqate bin. Em lê xwedî derneketin qene hûn lê xwedî derkevin. Ey niştecihên arişî, çiqas qisûrên me hene, di sitûyê me de weke gerdena êgir me dipertînin. Dema ku ev xeta bi mirinê bi dawî bû, em giyanan ji we re dişînin. Lê em baş dizanin ku bi vê şandinê em şanaz nabin, em ji tawanê rizgar nabin, em ji laşekî saxemirî wenda nabin û ji ‘ezabekî giyanî xelas nabin.

Ey behra spî
Tu çiqas reş î...
Te çi xwest ji dilekî pemboyî û lewendî
...
Piştî çûyîna te Alan! ...

Dinyayeke dîl
Dilekî kovan û kovî
Gotinên gunehbar û
Ûcdanên kor man...

....

Min dît ku tu careke din fetisî
Bes e, şerm e.

Teqîna Mezin I

Ehmed Zirkî

Di vê vekolînê de tê xwestin ku li ser teoriyeke ku mijara xuliqîna gerdûnê şîrove dike, were sekinîn. Ev teorî, *Teoriya Teqîna Mezin* (The Big Bang Theory) e. Vekolîn dê ji du beşan pêk were. Di vê beşa yekem de dê bi awayekî kurteyî teorî û naveroka wê were nirxandin.

Mijara bingeîn a teoriya *Teqîna Mezin*, derheqê destpêka gerdûnê de agahî dayîn û pirsên di vê qadê de bersivandin e.

Ev teoriya bi tenê qala destpêka gerdûnê nake; xêra tîrojên fosîlbûyî û jêmayînen germahiya çirûsînên destpêkê, qonaxên mezinbûn û firehbûna gerdûnê jî şîrove û zelal dike. Ji doneyên îro, gav bi gav, qare bi qare ber bi paş ve diçe û xwe digihîne destpêkê.

Teoriya *Teqîna Mezin*, li gor teoriyên din, derheqê destpêka gerdûnê de gelek agahiyên pê bawertir dide. Bi kurteya agahiyên xwe yê berfireh ve dibêje ku gerdûn ne ezêlî ye, bi destpêk e. Li gor vê teoriyê, hebûna gerdûnê bi carekê ve dest pêkiriye û temenê wê, bi qasî 13.7 mîlyar salên cîhanê ne.

Em di derheqê rewşa gerdûnê ya di heyama pêşî de, anca jî herêmên wê yê dûrtir yê îro dikanin agahiyên tîr û tije bi dest xî. Em çiqas kanibin li herêmên dûrtir yê gerdûnê çavdêriyê bikin, em dê ewqas zû ber bi agahiyên kevn yê wê de herin.

Helbet îmkana dîtina *Teqîna Mezin* tune ye; lê di vê serdema me de hat îspat kirin ku şop û jêmayînen wê yê wekî şewqvedana heyama germ, di nava gerdûnê de wekî belav bû sekinî ne.

Ev teoriya ku cara yekem ji aliyê Alexander Friedman û Georges Lemaitre ve pêşkêşî alema zanistê bûye, li gorî teoriyên din li ser aferîşa kosmozê agahiyên herî nêzî

rastiyê dide.

Li aliyekî di, divê were gotin ku her çiqas forma zanistî ya vê teoriyê ji aliyê Alexander Friedmann ve hatiye çekirin jî, yê ku ew bi nêzî for-

Şekil 1: Wênekirina sembolîk a qonaxên teqîna mezin

ma wê ya îroyîn ve amade kiriye, George Gamow e.

Teoriya *Teqîna Mezin*, piştî bîrdoza xwe dispêre *zagona goreyî ya gelemperî* ya Albert Einstein û *pîvana kozmolojîk*.

Gerdûn, li gor şîroveyên vê teoriyê, di destpêkê de pir piçûk, pir sincirî û pir tîr bû. Teorî vê tespîta xwe, bi îspatbûyîna firehbûna

gerdûnê ya berdewam ve û hebûna şewq vedana tîroja qels a destpêkê ve, zexm dike.

Bi awayekî cidî û zanistî nirxandin û pejirandina teoriyê, xêra çavênîyên ezmanasê Emerîkî Edwin Hubble pêk hat. Hubble, di 1929'an de li Californiayê li Çavdêrxaneya Mount Wilson, bi telesqopeke mezin û nihêrînbala peyitand ku, bi bihurîna demê ve rengên tîrojên / şewqên hin stêrkan, hêdî hêdî vediguherine sorayiyê.

Ev agahiya Edwin Hubble, di qada zanistê de deng veda. Lewra li gor zagonên fizîkê yên ku tîr zanîn, rengên tîrojên stêrkên ku ber bi cîhanê ve tîr, ber bi morayiyê ve, yên ku dûrî cîhanê diherin, ber bi sorayiyê ve vediguherin.

Halevku Hubble, bi telesqopê ve dîtîbû / keşfkiribû ku rengên tîrojên van stêrkên ku nuh tespît kirine, her ku diheriye vediguherine sorayiyê; yanê Hubble, bi vê vedîtina xwe ve eşkere kir ku ev stêrk, ne aîdê galaksiya me Kadizê ne, aîdê galaksiyên din in; ji ber ku stêrkên aîdê galaksiya Kadizê, mesafeyên xwe diparastin. Ev dihat vê wateyê ku gerdûn, hew ji Kadizê pêk nayê; bêtî galaksiya Kadizê, di serî de Galaksiya Andromedîyê, gelek galaksiyên din jî hene û vana kom bi kom giravstêrkên (komên galaksiyan) ji hev cuda teşkil dikin.

Edwin Hubble, di vê nêrevaniya xwe de tiştêkî di jî vedît ku ew jî ev bû: Ev stêrk û galaksiyên xerîb, hew ji galaksiya me dûr nakevine, ji hev jî dûrdikevine. Madam ku di gerdûnê de her tişt ji hev dûr dikevîne, lazim û mecbur e ku Gerdûn, ne di rewşa rawestyayîbûnê de, di ya nerawestyayî de be; yanê di vê di ya firehbûnê de be. Ev tespît, di qada zanistê de wekî şoreşekê bandor kir. Gelek encamên girîng yên vê şoreşê hene. Lê em dê hew yeka ku bi mijara me re têkildar e binirxînin:

Madam ku hemû parçeyên gerdûnê a nuha ji hevdûr dikevîne, divê berê nêzî hev bin, bi hev re bin! Ev peyt, ji *Teqîna Mezin* re bu spartekeke zanistî ya zexm. Yanê hat dîtin ku

giravstêrkan / komên galaksiyan, her ku dem

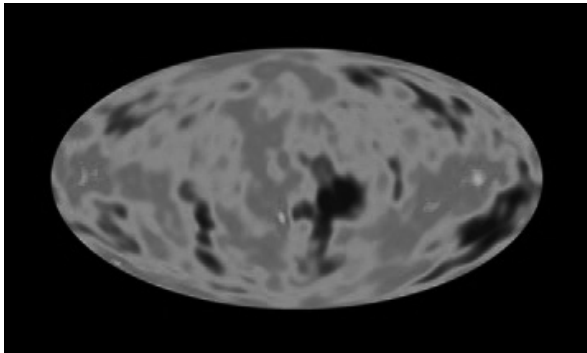

Şekil 2: Edwin Hubble, Bi Teleskopê Çavderiyê Dike

dibihuriye, bi awayekî hêl û leztir ji hev dûr dikevîne. Ji ber ku bi vê ji hev dûrketinê navbera giravstêrkan bêtavber fireh dibû, îspat dikir ku di paşeroja gerdûnê de hemû parçeyên gerdûnê, gravstêrk, galaksî û digel peykên wan ve hemû stêrk, li ba hev, bi hev re bûn û heta bibêje hemû xaleke yekpare bûn.

Li gormodela *Teqîna Mezin*, dema ku hemû giravstêrk di destpêkê de bi hev re, yanê yekpare bûn, ew yekpareya, bi awayekî ji rêzê der, ji atomekê piçûktir, pir tîr û pir sincirî bû. Hesab û kitabên di vê qadê de nîşan dan ku, gerdûn di destpêkê de "*xaleke hecîm sifir; lê xwedî tîrbûneke bêdawî*" bû. Ev xala, xaleke wisa bû ku, hemû pel û guliyên dara gerdûnê di hundirê xwe de dihiwand. Gerdûn ji teqîna vê xala biçûktirîn hatibû afirendin. Bi Îngîlîzkî navê "BigBang" li vê teoriye bû (Halevku ev wesfandin, bi nêta qerfkirinê ji aliyê dijberêkî vê teoriyê ve hatibû kîrin) û di qada zanistê de bi vî navî hate naskirin.

Ev teoriya, heya salên 1940î, bi awayekî cidî nedihat nirxandin. Di vê heyamê de George

Şekil 3: Çikdana li Paş Hûrpêla Kozmik / Şewqvedana Tîroja Qels a Teqîna Mezin a ku ji Aliyê COBEyê ve Hatiye Şandin.

Gamow, da şopa çirûskên qels yên ku ji despêka gerdûnê mane; digel Ralph Asher Alpher û Robert C. Harman tespît û îspat kir ku, îmkana pîvandina germiya wê çirûskê heye.

Di sala 1965an de ji aliye Arno Allan Penzias û Robert Woodrow Wilson ve “Çikdana li paşhûrepêla kozmik / Şewqvedana Tîroja Qels a Teqîna Mezin” hate vedîtin ku şeweyeke pêla elektromenyetîk e û ji bo Teqîna Mezin, hêzeke saxlem e.

Şekil 4: Şewqvedana Tîroja Qels a Teqîna Mezin a ku ji aliye WMAPê ve hatiye şandin

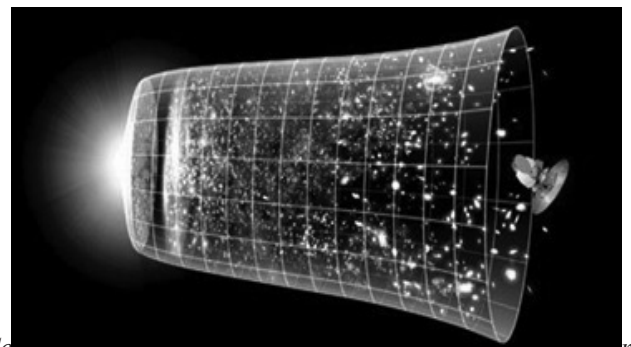
Ji aliye peyka COBEyê ve ku di 1989an de hatibû hilfirandin, li derveyî atmosferê, radyasyona ku ji destpêka gerdûnê maye, bi awayekî hêssas hatiye pîvandin. Bi vê pîvanê ve bi awayekî bê şek, rastbûna Teqîna Mezin berbiçav kir. Peywîra vê peykê di 1993an de qediya.

Ji ber ku wêneyên radyasyona fonîyên ku COBEyê dişandin pir şêlî bûn, di 30 Pûşbera 2001an de peyka WMAPê hate şandin. Wêneyên ku vê peykê şandin, ji

yên peyka kevn, zelaltir û bi hûrgilîtir bûn.

Her çiqas hin kes, îro ji vê çikdana qels re dibêjin “çikdana fosil” jî, bi navên “Çikdana li paşhûrepêla kozmik / Şewqvedana Tîroja Qels a Teqîna Mezin / Çikdana Fonî / Radyasyona Fonî Ya Kozmîk” jî, tê binavkirin.

Bi vedîtina vê rastiya stêrknasiyê / asrtronomiyê ve, zanyarên vê qadê mecbûrî pe-jirandina vê teoriyê bûn. Lewra heya îspatbûyîna vê teoriyê, ezeliyet û rawestîbûna gerdûnê ji aliyê zanyarên vê qadê ve dihat qebûl kirin.

Şekil 5: Penzias û Wilson, di 1965an de hate vedîtin, berjengeke Teqîna Mezin a eşkeretir e. Li dû vê vedîtinê, di 1992'de peyka COBEyê û di 2003an de peyka WMAPê li hûrepêlên çikdanên fonî yên kozmik vedikolin.

Tiştêkî balkêş e ku qebûlkirin û parastina ezeliyeta gerdûnê, heya wê demê ji ateîstan re dibû spartgeha herî zexm.

Bi peyitîn û pejirandina vê teoriyê ve, têgihîştin û şîrovekirinên li ser despêka hebûn û demê hêsan bûn. Tevliheviya mêjiyan a li ser ezeliyeta an jî ne ezeliyeta gerdûnê, ji holê hate rakirin. Bi awayekî eşkere hat îspat kirin ku, Gerdûn ne ezeli ye, û temenê wê 13.7mîlyar sal e.

Bi pejirandina vê teoriyê ve wateyên fermanên wekî كُنْ فَيَكُونُ (Heke bibêje: Bibe! Hima dibe)¹ û وَالسَّمَاءُ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ (Û ezman, me ew bi destê xwe ava kir û yê ku wêya fireh dike, em in)² hinekî din nêzî fehma mirovahiyê bû.

1 Bnr.: Ayeta 82an a Sûreya Yasîne.

2 Bnr.: Ayeta 47an a Sûreya Zariyatê.

Her Ew e Qadir

Abdurahim Yıldız

Xweda pir mezin û rehîm e
çi çêbûye, çi çêdibe, çi yê çêbibe.
Wan tiştên her tim çêdibe, diafire,
çi erd çi âsîman, çi ber û behr.
xwedîyê hemû tiştan ew e, kêmanîyek qet nîne di wan de,
çi têrkirin, çi dayîn bê hed û hesab.
Qudreta Wî bes e ji xuliqandin û jîyîndîna wan hemîyan re,
çi bahr û çi erd û asîman û çi ê di nava wan de,
çi ceryan, çi hewa, çi tav, çi baran û çi ê bi van tê çêkirin.
ewna her tim di pesnê da ne,
çi melek, çi pêxember, çi alim.
Hemû pesn ji wî re ye ew layiq e,
çi hemd, çi şukur çi zikir.

Telqînên Ku li Stenbolê li Kurdan Hatine Kirin

A. Rehim Dost

Meqaleya Ustad Bedîuzeman a di Nutqê de derbas dibe, telqînên û nesîhetên li Stenbolê li kurdan hatine kirin in û di serî de wiha dibêje: “Telqînên li Stenbolê li kurdan hatine kirin.” Di dawîya wê meqalê de hevokek heye ku bi rastî û bi heqî nehatiye şîrovekirin. Dest ji şîrovekirinê berde bi xelet ma’ne kirine. Ew jî ev e dibêje: “Tirk aqilê me ye, em jî ji wan re qawet in, em bi hev re kanin bibin mirovên temam.”¹ Çi tiştekî sipehî hatiye gotin; li hev anîn, alîkarî, bi hev re têkoşîn kirin heye di vê hevokê de.

Lêbelê hin kesan li ser vê hevokê peyv gotine û ev hevok ji mijarên xwe re, fikrên xwe re kirine bingeh. Bi taybetî di roja îro de gelek kes vê hevokê xelet mane dikin. Dema behsa biratiya her du gelan tê kirin hema tu dibînî ev hevok anîn zimên û gotin ‘tirk aqilê we ye ew çêtir dizanin’. Ma’ne yek welê çewt û ji rihe vê hevokê re tiştekî welê xelet tê gotin meriv di heyrê de dimîne.

Na bira! mesele ne wisa ye. Mesele li ser e’daletê bê şîrovekirin pîrsgirêk nîne, lêbele bi aliyekî ve were kişandin ne li cîh e.

A ewil, ev hevok di mijara beyana ku Bedîuzeman nesîhet li hemalan kiriye derbas dibe. Heta di serê wê nutqê de dibêje: “Min ruhê xwe bi mêvantî şand cesedê hemalekî û bi zimanê hemalan...”² yanî ev xîtab xîtabeke taybet e. Zatekî wek Bedîuzeman her tim xîretek pîr mezin ji bo bûyerên cîvakî nişan daye ku dixwaze wan merivan, civakan, gelan bîne ser hev, ne ku wan ji hev cuda bike. Em bi dûrbînê li wê rojê binêrin wê mijar bête raziyê. Lewra

wî ev hevok di cîh de bi kar aniye. Baxusûs ew tev li heviyên wê rojê dibû sedema hereketên li ser navê hinkî din. Wek “adem-î merkeziyet” di ma’na xwe de ev tiştekî baş bû. Lêbele di roja ew rojda dibû sedema perçebûna gelên misliman. Eyn wek vê ji bo ew 40 hezer kes ji va şek û şuphan û ji xeletiyên bê dûrxistin, Ustad; gel li hev tanîn, ne dixwest cudabûn çêbibe. Lewra ên ku muxatabên wê hevokê bûn hemal bûn. Bûyerên siyasî yê wê rojê diqewimî destê kî di bêrîka kî de bû nedihat zanîn.

Eger em dixwazin mantixa, sedema vî îşî tam fam bikin divê em li rewşa îro baş binêrin. Ên ku îro karkeran li ba xwe dişuxulînin dixwazin çî şîret li wan bê kirin? Ji hêla karkeran ve jî ji bo pêşdeketinê ji wan re çî lazim e? Ev mesele bi vê re jî hinekî giredayiye. Ev bûyerên aniha li holê nin ji hêla xwedîbasîretan ve sedemê wan, encamên wan tê zanîn. Lêbelê hîn ji wê rojê de³ bi serrastî nehatiye xwendin.

Wê rojê biwezînin. Ew meriv ji welatê xwe koçber bûn e û çûne deverekî din li wir dixebitin. Li ba hin merivên xerîb dişuxulin, ne li welatê xwe nin, ne li ser axa xwe nin, divê merivekî hişmend, zana serpêhatî ji wan re çî bibêje? Wan teşwîqî îsyane bike an wan îqna bike ku ew meriv bibin ûzweke nafi, zêdetir perîşan nebin. A rastî e ve ku, wan; zarokên wan, rewşa wan bifikire û çareserîya ku wan neêşîne bê gotin da ku ji wan karkeran re rêyek rastî be.

“Ji 40 hezar kesan yek nikane qezetake bixwîne”⁴ bi maneke îstîfare; wê derheqê ên ku îş didan ew meriv bûn, ên ku li berdestî wî aqlî

1 Îçtimai dersler, Nutuq-veşanên zehra, r:28

2 Îçtimai dersler, Nutuq-veşanên zehra, r:27

3 Emirdağ lahikası, veşanên Zehra, r.323-358

4 Îçtimai dersler, Nutuq, r.25

dişixulîn ew hemal bûn. Wek hedîsa ‘seyîdul qewmî xadîmuhum’. Dema roja cîhanê ‘eleyhîselam ev gotin gotiye bi xwe jî xizmeta hevalên xwe dîkir. Ustad tu wextî gelên misliman ji hev cuda nekiriye an ji hev bilindtir, biçûktir nedîtiye. Her tim ew wekî birayê hev ên cîhadê ditiye. “Birayên Ereban ên cîhadê Tirk”⁵gotiye. Ji bo ku gelên îslamê rake ser piyan, cîh cîh medha wan kiriye. Lêbelê ne ku yek ji yekî cuda an mezin an biçûktir bibîne. Wek “miletên a’lema îslamê, ji berxweda-na Ereban ders girtiye.

Înşaallah Ereb dê dîsan dest ji bêhêvîtiyan berdin û bi Tirkên ku artêşa qehreman a îslamîyetê ne re, bi yekîti û piştgiyîyeke heqîqî dê mil bidin hev û dê ala Quranê li her aliyê dunyeyê îlan bikin’. Di vir de mesele û derd medha gelekî ye an rakirina ser piyan a îslamîyetê ye?

Dîsa “ji berê de hevalên Tirkan ên cîhadê Kurd”⁶

Di vir de jî xuya ye armanca mezin rakirina îslamîyetê li ser piyan e.

Ustad dibejê ‘em aqil û sen’eta Ewropa bigrin lê ne exlaqê wan’, îja ev peyv tê vê ma’neyê ku em xwe tune bihesibînin, ne Ewropa be em tunenin, an tiştê bifayde li cîh em bigrin?

Civak ji xwe muhtac û mecburî hev in. Di malbatekê de meriv çawa muhtacî hev in di nav gelan de jî muhtaciyet heye. Ev nayê ma’na binketîbûnê.

Helbet ev herdu gel birayên hev in, di dinê de jiyaneke wisa ku di nav gelên din de

parvekirî tune ye.

Lêbelê ê ku di nav du gelan de xerc e û xwedîhukum e dîn e. Li gor dîn jî kes nikare vê hevokê wisa ji hev biçûktiyê, binketîbûnê bi ma’ne bike. Divê li gor hukmê îslamîyetê were bi ma’nekirin ku ew jî e’dalet e, wekhevî ye.

Erê muheqeq biratî lazim e lê ne bi mezintî û biçûktiyê; bi biratiyek rasteqînî.

5 Îçtîmaî dersler, xutbe-î şamiye, r.53

6 Mektubat (26. Mektup 6. Risale olan 6. Kısım)-Weşanên Enwar, r.430

Xwedê Bes e¹

Ji tîbûna lêvên terikî re ava wehyê, ji birçîbûna zikên çavbirçî re şikra nimetan, ji bo çavên ku dinêre lê nabîne re ronîya dilam, ji zimanên ku beleheq dipeyive re rojiya Meryem, ji nexweşiya dilan re bawerîya bêbazar, ji nexweşiya ji bîrîkirinê re helalî, ji jiyanê belavela re yekîtiya Xwedê bes e, hezkirina Xwedê bes e, şahidiya Xwedê bes e, Xwedê bes e...

Ji Wî tenê bixwaze, terîşên wê darê karê zarkan e. Hêviya te bila ji Wî tenê be yên din navnîşanên çewt in. Ji Wî tenê bixwaze dengê te naçe yên din. Ji rehma Wî tenê bixwaze yên din te nabînin. Ji Wî tenê bixwaze yên din nikarin bidin. Destên xwe ji Wî tenê re rake ezmanan. Qenc bigirî ji xwe re. Bigirî heta ku poşmaniya te hemû biherike ser sîcadê. Ji Xwedê tenê bixwaze, ma Xwedê ne besî te ye?

Dem dibore, tu dixwazî di dilekî de bisekinî. Hemû tevgerên te, daxwaza baweriyê ne. Çi fêde tu piştî dema hestyariyê çêbûyî. Guran ew dilê safî ji hev re avêtin. Tu di wan çavên modern de li piçek ewleyiyê digerî. Lê mixabin, tu piştî dema ewleyiyê hatî dinyayê. Tu destê xwe davêjî çî, dişkê. Tu ji çî bawer dikî, pûç derdikeve. Deyndar, deynê xwe nade, sozdar li soza xwe xwedî dernakeve. Emanet ne li cihê xwe, evîndar bêbext... Ji Wî tenê bawer bike. Wî çî gotiye û nekiriye, kengî te di nivê rê de hiştiye? Ji Wî hêvîdar be ku tu hêviyan ji xwe bike. Hêviya te, ewleya te ye. Bila ewleya te bi Wî tenê be. Bila Xwedê yar be bila hemû dinya neyar be. Ew Wedûd e, hezkirina

Wî besî hemû gerdûnê ye, ew Rehman e, dilovaniya Wî bes e ku dilê te pê haş bibe.

Di teşqeleyên fenek de xwe bispêre Wî tenê. Di konekiya roviyan de xwe ji nebaşiyê bavêje Xwedê. Di bin zilma şêran de xwe bispêre hêza Wî. Di bin êrîşên mar û dûpişkan de xwe bispêre sebra Wî. Di korfêmiya ker û ehmeqan de xwe bispêre zanebûna Wî. Ji xefika nefsa xwe, ji dek û dolabên şeytanê xwe, destê xwe rake û xelasîyê bixwaze. Xwedê, xefên bi xêr vedide. Xefka Xwedê besî xapandina wan e, rastîya Xwedê besî hemû derewan e, helalên Xwedê besî hemû heramiyan, fermanên Xwedê besî hemû aloziyan e. Ji xwe spartinê re Xwedê bes e.

Di dinyayê de weke te kesî din newêrek nîne. Hey evîndarê bêaqil, ji te newêrektir neketiye dinyayê. Bidom e. Bi hezar kedê heta te yar xiste destê xwe, tu ditirsî ku ji destê te derkeve. Tu di tîrsa xwe de derdikeve. Ew tîrs azmûna te ye. Tu ji xwe ditirsî. Lê teqwa, ne tirseke ketûber e. Aqlê dilê te ye. Hezkirina bîaqil e. Danûstendina bîkar e, hişê şîxulka e. Ku te xwe wînda kir evîn ji çî re ye, ku te evîn dît tîrsa te ji çî re ye? Ku tîrsa mirinê bi ser ya dad û heqiyê ket destpêka mirina civakê ye. Ji bo vejîn û qiyama civakê tîrsa Xwedê bes e. Tirseke bi Wî bawer, tirseke ji Wî hezker, tirseke ku ji Wî re bûye ‘ebd. Tîrsa pêşerojê bes e.

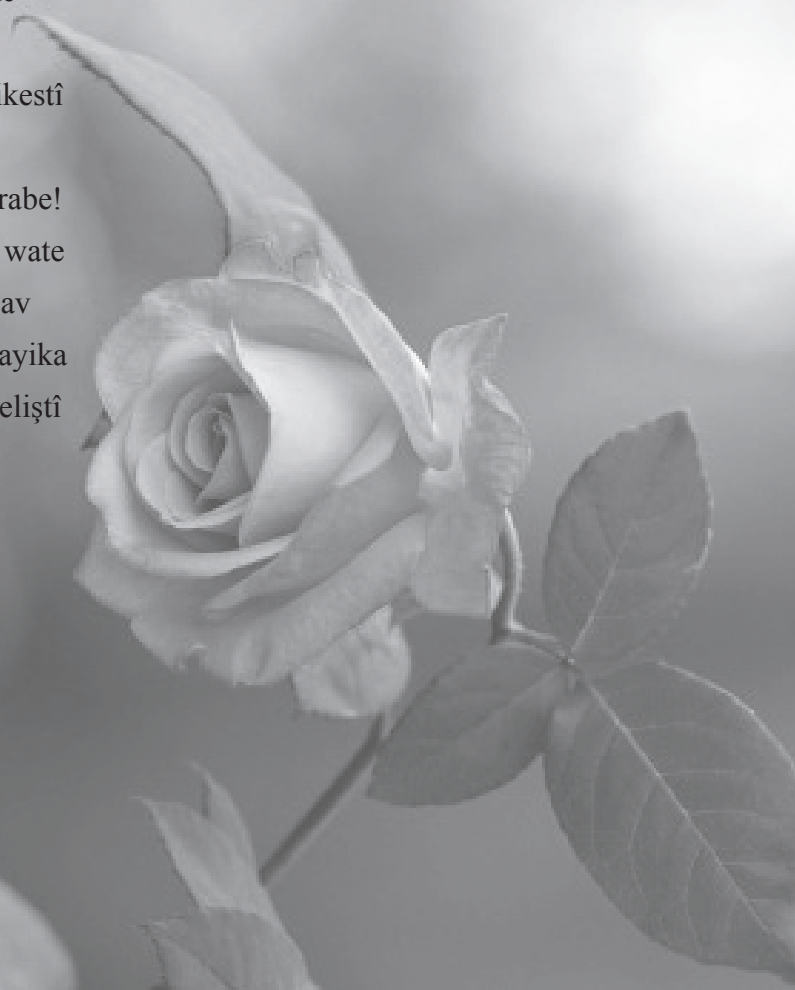
Ku te dest pê kir navê Wî bes e ku qediya şikra Wî.

¹ Nivîskarê vê nivîsê ne diyar e. Ji ber vê yekê em jî wê bê nav diweşînin. Divê her nivîskar/helbestvan bi metna xwe re navê xwe jî bişîne.

Gul

Ednan Bazgurî

Gul çilmisîne
çilmisîne
di dîrokên bê deng de
ne helbest ne jî gotin
gotinên bêhn pêketî
bêhn pêketî û genî
heta tu bê bes e genî
gul çilmisîne
û
perê kevokên şikestî
ax çiya ax!
axxx bajarê xerabe!
hevok hemû bê wate
qurtek av av av
li ser kezebên dayika
li ser çiyayên qeliştî
çilmisîne
gulên
kesk
û
sor
û
zer

Kurteceribînekan II

Binefş Bingöl

Qelem Şîr Dirêje ji Çemên Jiyanê

Qelem nîşana lalan e, ‘elametê şevbuhurkên rengîn û bi sûretsûf in. Ew kesê ku ji kerr û gêjiyê bêpar in, bi saya qelemê xwe bêpar hiştine, tiştêkî pir baş e. Lewra qelem di nava gengeşî û teqereqiyê de meşeke hundirîn û sikûnetî ye. Bi her dostî re dost bi her dujminî re duşmen e.

Car caran ‘elemetê jixweçûyîn û ketina bin lingê basta zeman û teyya mekan e qelem. Weqta peyva ‘Ellahumme’ bi lêvê ket ‘sellî-barîk’ jî bi qelemê re tê, bi xwe diherike ser kaxezê. Lempe ye, find e, pertew e furûzan e qelem.

Hişê mirovahiyê bi xêra vê mohra pîroz hatiye parastin. Zagonên îlahî û insanî jî... bîranîn, name, qeydên millî û dadî tev deyndarên vê rêzîkreşîkê ne. Aşîq bi wê derdê dilê xwe dikewîne. Tolstoy bi wê bûye Tolstoy, “Mem û Zîn” bi saya wê jî dilê Xanî niqutiye, “Êşên Wertherê Xort” di destê Goethe de bi saya wê bûye berhemeke mayînde. Gelek caran Zîn tunebe jî li holê qelem alikariyê dide Memê. Derketina her xêzekê darûyêhel ‘illetêkê dide der.

Qelem, bawerî û aramiya kesên mehrûm, mehkûm û mehcûran e. Daussila bi boyaxa qelemê te’ma xwe yî tûj vediguheze. Birîna lal ji pûçiyê derdixe, heval û hogiran bi bîr tîne û bêhna kaxez û hibrê bir ser serê dilê xemgînan de dike

Wî Bixwaze

Di dema tenê mayînan de, di wexta nexweşiyên har û herişandî de, di zemanê karên giran de dergahê heye ku tu dest ji wê vala ve-negeriyane. Însan her ku ji wê dergahê bêpar ma xwe ji her tiştî bêpar hişt. Kî/kê ku ji wê nesîbek bi dest xist, dewlemendiya dinyayê bi dest xist. Tofanên derdan ku har dibin û bir ser insanî de dibarin, sîwan her ew dergah e. Erd biqelêşe û bixwaze te daqurtîne merhem ew dergah e. *Hezîn* xweş pênase kiriye;

*Li te birînên kûr hebin
Tê ra meqsedên dûr hebin
Karê giran ê zor hebin
Bighîne Wî hewarekî*

Bediuzzeman jî wiha dibêje;

Tenê ji yê Yek e bixwaz; yên mayî ne layiqê xwestinê ne.

Tenê gazî yê Yek ke; yên mayî nayên hawarê.

Tenê yekî bixwaz; yên mayî her dem naxuyên, li paşperdeya zewalê xwe vedişêrin.

Tenê yekî bizan; lewra zanînen din ên ku alîkariyê nadin me’rifeta te, bêfêde ne.

Tenê yekî bibêj; lewra gotinên ne ji Wî, gengaz e ku malayanî bin.

Piştî vê metefora ji kaniya îrfanê, ma bi peyvê çî hacet!

Çinîna Zimên

Êş e û giran e ku meriv bi zimanê xwe karibe. Yên ku li dinyayê pir bela dîtine, ew in; ên ku bi zimanê xwe nikaribûne. Bi rastî jî gunê ne. Lewra karîna bi ziman nimeteke mezin e. Nekarîna bi ziman jî dawerîbûna cehl û bîran e. Gelek afet û bobelatên zimên hene. Lê divê kesekî ku di vî warî de serketî be, ango zîmamê zimanê xwe xistibe bin kontrola vîna xwe vebêje. Ne karê min e lewre. Şîfreyek ango qaîdeyeke vê proplemê heye: Berî axaftinê raman. Berî ku meriv kilîta dikana dev veke û dev birijîne, hinekî fikir. Bi vî awayî herhal dê xeletiyên mezin biçûk bibin. Seydayê Hezîn di guldana xwe de wiha şîrove kiriye:

“... şûrê zimanê xwe, dirêjî her kesî neke, dibe ku ew rastî merivekî mîna kevir were; wê çaxê tu diêşî. Dibe ku leqayî însanekî mîna gulê were; tu ziyanê dikî û ew qetanê dibîne. Panzdeh deqîqeyan bîponije paşê bibêje. Lewra mijûlî hewa ye, dema ji dev derket paşê nazîvire. Hewayek paqij be canan geş, xwediyê xwe kêfxweş dike yan na dilan reş, xwediyê xwe nexweş dike. Bizane tiştê ku xaniyan xopan dike, malan talan dike, dilan belav dike, şewatê bi kulîna şerefa merivan dixîne, pîroziyê ji merivan distîne zimanê bi ziyan e. Lewra seydayê beşeriyetê, rehakerê însaniyetê ‘eleyhiselam gotiye: ‘Ê ku merivan bi ser dev û rû de diavêje agir, çinîna zimanê wan e.’”

Ax û Merhemet

“Ey ew kesên ku têne serdana tirbên me; ji xatirê ‘ezîzan van gotinên min bi bîr bînin: Sadî ku bûye ax ma çî dibe?. Ma di xweşiya xwe de jî ne ax bû? Sadî weke bayê li dinyayê geriya be jî, di encamê de teslîmî axa reş bû. Di nêz de dê ax wî bixwe. Paşê wê ba, axa wî bi ser dilê dinyayê de bireşîne”. Sâdî Şîrazî

Ez dibêjim qey ax û merhemet pir li hev tînin. Du nav in, weke ku du bircan di nava dilê min de biçikînin. Carna jî min di gelek bîr û xiyalên bêserûber de dibin û tînin. Nizanim bê

ka ji bo çî ez ewqas pir ji van herdu bêjeyan hez dikim. Dibe ku bersîva vê pirsê di nava hevokên dahatû de were dayîn jî. Nizanim.

Ax dişibe dilovaniyê, dilovanî jî mîna axê ye. Têkiliyeke xurt di navbera wan de bi cîh bûye. Lewra di axê de merhemet û di merhemetê de jî ax heye. Merhemet, hesteke wisa ye ku, însanan dike weke axê, dihelîne, nerm dike û bi hestên mirovperweriyê perwerde dike. Însan bi saya merhemetê dibe însanekî resen, taybet û bî-nirx. Merhemet, axê dixê bîra însan û wî/wê ji bêwîjadaniye/bêmerhemetiyê bi dûr dixê.

Sê Şibak û Sê Dîmen

Yek: Dilê min weke malikeke helbestekê ya herî xweş dizivire û dîsa tête xwendin. Hesteke wisa li min geriyaye xwedêgiravî girêkên hundirê min xîçikan berhev dikin û berê xwe dane dergaha Xelîlurehman ku bikaribin hinekî avê bikişînin agirê Brahmî. Dilê min diricife, dibetile û bi kelecana li hêviya serkeftinekê ye.

Do: Minminîkên ku li dor eşqekê kom bûne, bi evînî li dor evîna xwe digerin. Bêrawestan. Bêyî ku zanibin dema mirinê li ber wan ve zelandiye. Bi îtîqad, bi bawerî tev digerin.

Sê: Naz bi naz dibare berf. Şibakên ku nahêlim ji xwe derkevin yek bi yek dişkên/yeko yeko dişkînin. Weke ku di kefa destan de ciyê mohra xwe amade dike, dibare. Wisa bi dîlan, bi edilandî, bi tilîlî...

Li gulîstanê berf e,

Li mezrabotan berf e.

Berf weke ava dema fitarê ji giyanê min re..

Berf, weke sehera sibehê ji dilêmin re...

Berf, weke temaşeya gerdûnê di şibaka min de....

Hesbîhal

Îbrahim Sürücü

Nîn e qudum bê taqet im
Wek mecnûn bi çolan ketim
Ber 'isyan im bê ta'et im
Cennet û can dixwazim

Bi şevan secde nedîme
Nûra feyzê bê hêvî me
Destê nefsê mura'î me
Taqê şêxan dixwazim

Min nîn e ji ilmê parek
Kes nedît xwendinam carek
Min hene kitêban barek
Taca 'irfan dixwazim

Kehniya çawan çikandim
Min hebû gul mirçiqandim
Jê têr nebûm perçiqandim
Bax û bostan dixwazim

Hîç nîn im j'axê zerreyek
Ne li erdê ne nîv felek
Zerre me xwe'dbînîm gelek
'Erş û kursî dixwazim

Çawan baran dil de bahoz
Xeyal têkel xewnên aloz
Gulê meşyan jiyan pawîz
Biharek nû dixwazim

Şevê tarî rê wenda bûn
Heqîqet çû j'mîn cîda bûn
Heşim çû nêrîn şîlo bûn
Dergehê rast dixwazim

Zerre me talibê gerdûn
Hîç enderim berzeye şûn
Aciz im meftûnê ledun
Cewr û felek dixwazim

Min hene guneh bi sedan
Mecrûhê dilim ji derdan
Asî me poşmanê 'isyan
Tewbek nesûh dixwazim

Mîrza bilor wa hat ecel
Derdan berde kanê 'emel
Rehman e Reb mînel ezel
Ji te qîyam dixwazim

Lalo

Şoreş Xursî

Lalo zarokekî deh salî bû. Çav şîn, por bizinî, zirav û lawaz bû. Xwarina teyrekî tê de tune bû. Dema Lalo ji diya xwe dibe, bavê wî navê Lalo lê dike. Navê Lalo nasnavê bapîre bavê Lalo bi xwe bû. Navê bapîrê bavê Lalo yê rastî Evdal bû.

Bapîrê bavê Lalo Evdal nêzî sed salî jiyabû. Heft caran bi peyatî çibû mala Xwedê. Sal diwanzdeh meh bi rojî bû. Bîst û çar saet bi destmêj bû. Her şev radibû şevnimêjan. Her sibehê Qur'ana Pîroz dixwend. Di heman demê de jî di ciwaniya xwe de tev li serhildana Şêx Se'îd bibû. Ji ber ku zimanê wî lalik bû navê wî kiribûn Lalo.

Lalo jî hema bi rastî jî Lalo bû. Yekî bi nav û pê, bejna wî di ser du metroyan re dirêj, çapana wî çapana fêrisa bi xwe bû. Dema kolozê xwe dida serê xwe û rextê çarperçe li nava xwe dipêça tiving diavêt milê xwe, gundiyan digot; “kesên meraqa çapana fêrisan dikin bila ji xwe re li bejna Lalo temaşekin.” Dema behsa wî dibû tim behsa wî û şervaniya wî dihat kirin.

Dihat gotin ku di şerê Şêx Se'îd de gelek jêhatî bû. Ji hêlekê ve tiving di destan de şer dikir; ji hêlekê ve birîndar li ser milên xwe dikir û ew jî meydana şer direvandin. Mixabin ew jî ne bi gulê mir, bi wê kula ku Şêx Se'îd û hevalên wî yên hatibûn kuştin ve mir. Piştî ku çû ser dîlovaniya Xwedê di derbarê wî de gelek çîrok hatin gotin.

Hineka digotin me di nava rojê de li ser gora wî dîtiye ku keskesorê xwe bera ser gora wî daye. Hinekan jî digotin bi berbangê re sihçil kesê bi tirme û cibê kesk li ser gora wî kom

dibûn.

Dema malbat û torinên wî ev tişt dibihistin xwe dinepixandin û xwe dipesinandin. Bi navê wî halan di xwe didan. Ji ber vê yekê Simoyê torinê Evdal (Lalo) navê lawê xwe kiribû Lalo. Her çiqasî derdorê jê re gotibûn Xwedê ji te razî navê lawik bike Evdal, lêbelê wî got; “wê safî Lalo be. Nasnavê bapîrê min be. Wî ji me re nav û deng hiştiye.”

Her çiqasî Simoyê torinê Evdal navê kurê xwe kiribû Lalo jî, mixabin ew li navê xwe nehatibû. Yekî zû û pir zêde dipeyivî, sisto pisto, xafilorî û lawaz bû. Xwarina teyrekî tede tunebû.

Laloyê biçûk nixwiryê diya xwe bû. Rewşa wan a aborî nebaş bû. Çar zarok û dê û bav li ser şeş kulfet bûn. Bavê Lalo Simo qewlê xwe dikir û bi heqê xwe diçû çem peze xelkê. Ji bilî şivantiyê li dor donimekî dehla wan hebû. Fêkî diçandin û li bajêr difirotin. Hema hema xwe bi salê dixistin. Hevsera wî jî diçû dehlê (bexçe) dixebitî û bi vî rengî debara xwe dikirin.

Ji ber Lalo lawikê malê yê mezin bû ew li xwişk û birayê xwe miqate dibû. Dema sibê zû diya wî diçû dehlê û zarokên xwe di xew de dihişt Lalo her sibeh radibû, taştê ji wan re çê dikir, eger yek ji wan ji xew rabûya û bigiriya wî ew haş dikirin. Ji ber ku bîdon giran bûn bi misîn û beroşan av; yan ji kaniyê yan jî ji cihokê ber gund dikişand malê, ava malê dadigirt.

Carna diya wî dereng ji dehlê bihata wî şîv çêdikir. Binê xwişk û birayê xwe paqij dikir kevnîkê, wan li ser cihoka gund dişûşt. Dema gundiyan ew di vê rewşê de didîtin qerfên xwe pê dikirin û pê şa dibûn.

Rojekê ji rojan cardin misînê wî di destê wî de diçe ser cihokê ku avê dagire. Du keçikên gundî yên; yek ji wan ku satil di destan de, ya din jî firaxên wê di sifrê de, sifre li ser seran li Lalo rast tîn û qerfê xwe pê dîkin. Keça satil di destan de devê xwe davêje Lalo û wisa dibêje; “Weleh kî Lalo bistîne wê têkeve dawa dê û bavê xwe. Wê kêf bikin. Her karê malê dike. Nizanim Lalo wê ji me herduyan kê bistîne?” Li ser vê axaftina wê keçê Lalo bê şerm û bê fedî ji xwe bawer ew bersivand. Lalo; “Ez ê we herduyan jî bistînim.” Li ser vê bersivê bû hîqe hîqa wan û kenîyan. Keça satil di destan de: “Çawa tê me herduyan bistîni, ji bo çi?” Lalo; “Gur bi du parîyan namire. Ji bo yek ji we avê li destê min ke, ya din jî wê desmalê vegire.” Keça din jî got: “Çi yekî ziman çepel e dev jê bigere tu dirêj bike wê bide nav em ê bihetikin, dev jê bigere.”

Li ser vê yekê wan jî hew dirêj kirin û Lalo jî misînê xwe tije av dike û tîne mal.

Lalo ji xwişk û birayên xwe wan re taştê çê dike, saet dibe dema delavan. Diya wî li dehlê ye. Xwişk û birayên xwe tîne dehlê ba diya xwe. Ew jî diçe ber melê dersa xwe ya dînî distîne.

Lalo ji karê cengê û giran re tunebû. Dema dimeşîya mirov digot qey ji xwe ve diçe. Dilê mirov bi halê wî dişewitî. Lebelê ji xwendinê re pir jêhatî bû. Qur’ana pîroz xitim kiribû. Gelek sûreyên Qur’anê ji ber kiribûn, *mewlûda Melayê Bateyî* xelas kiribu. *Xayetul îxtisar* ya *Îbn-il Qasim* anîbû ber xelas kirinê. Di dibistanê de ew her tim yekemîn bû. Mamosteyên wî û seydayê wî lê matmayî diman û di heman demê de jî jê pir hez dikirin. Li dibistanê serokê polê bû, li ber melê xelîfê seydayê xwe bû yanî yê serserê sûxtan bû.

Her gava Lalo ji ber melê an jî ji dibistanê re dihat malê li gor halik û malkê xwe alîkarî bi dê û bavê xwe re dikir. Yan wê biçûya ba bavê xwe cem pez yan jî li mal aliyê diya xwe dikir. Dema vala bûya jî diçû ba hevalên xwe. Pîrî caran li derdora zibaleka leşkera kom dibûn. Ji ber ku carna leşkeran ew dişandin dikanan, li vegeerê perê hûr ji ber dîma didan wan. Alavên

diavêtin ser zibalekê diçûn ji xwe re didan hev. Gelek carî xwarin û cilên genî ku diavêtin ser zibalekê dianîn malê, ew cil li xwe dikirin û ew xwarinên genî dixwarin. Mîna ku dibû demsala biharê carna bacanê reş, firingî, alûc, incas, xox hwd. ku didan hev dianîn mal, ew roj li mala wan dawet bû. Gelek caran ji bo wan xwarinên genî û cilên bi spî li hev dixistin.

Mala tinebûnê kor bibe. Tinebûn ji mirinê xerabtir e. Cilên li xwe dikirin spîçolkî, pînekirî bû. Kesî nedizani bû bê ka ew kinc beriya xwe ji çi malî ye. Pêlavên dixistin pê tevde bi lehîmê ve hatibûn pîne kirin. Jixwe kincên wan ên mal belaş bûn, pêlavên wan jî yên hecîka bû yan jî ê reşî qîrê bûn. Pêlavên reş yên qîrê jî mîna tekerên qemyonan stûr bûn, qetandin li wan tinebû. Zarok çiqasî nik nedixistin bin xwe, ji sibehê heta bi êvarî li ber çeman û nav kevîran digeriyan ew pêlav qet nediqetiyan. Gelek caran hingî zarok ji pêlavên xwe aciz dibûn, pêlavên xwe bi kêr û gwîzanan diçirandin ji bo ku yeke nûh bikin. Mixabin hertim ji wan re pêlav nedihat kirîn. Dîsa ew pêlav ji wan re dihat lehîm kirin. Ji neçarî cardin ew pêlav dixistin pê.

Rojekê dikandarê gund hin pêlavên sporê ku modelên wan cuda anîbûn. Bê hemd dilê Lalo bijiyabû wan. Pîrê hevalên wî ji xwe re ji wan pêlavên sporê kirîbûn. Lalo her tim diçû û dihat ji dê û bavê xwe ew pêlav dixwest. Li derdora sê çar mehan hevdu birin û anîn.

Rojekê; êvarê, Lalo çewalê giha li şilika sitiyê wî, derbasî hewşê bû. Dayika Lalo Xecê di bin çêlekê de çêlek didot. Dema çavê wê bi Lalo ket, bi ken bi Lalo re axivî.

Xecê:

- Lawikê min tu ji dehlê(baxçe) tê?

Lalo kîsê ser sitûyê xwe dadixe erd ê. Bersivê dide diya xwe:

- Erê yadê. Min ji bo ajalan hinek pel û pincar da hev.

Piştî vê qisekirinê Lalo li rex diya xwe rûdinê, bi tiliyan kefa ser şîr dide hev û xwar. Diya wî çêlek dot û pê ve berê xwe da hindir

xênî û bi ken bang Lalo kir. Lalo da dû day-ika xwe. Dayika Lalo çû ji hindirê qubalekê qertonek derxist û ji hindirê wê pêlavek sporê derxist pêşî Lalo kir.

- Berxê diya xwe mêzeke bavê te ji te re çî sitendiye!

Dema Lalo çav li pêlavê dike hew tine ji kêfa bê bask bifiriya. Wek dinya tevde bibe yê wî wanî kêf dikir. Hew tinebû dikira destik pêre bihata.

Ew şev ji kêfan xewa wî nedihat. Wê êvarê wî nizanibû bê çawa şiv xwar. Bi şev dema razanê ket nava nivînan dil rehet nebû, çû pêlav ji ser qibalê daxist û anî danî ber serê xwe. Cardin dil rehet nebû îca mîna bûk û zavayê têkeve xelwetê xwe li hev babidin bi xwestek, mîna dayika pitika xwe himbêz bike bi dilovanî pêlava xwe xist paxla xwe û raza. Mîna dînan ji xwe re dîndoqekê bibîne heta bi destê sibê re hema xewn didît.

Lalo serê sibê çawa ji xew radibe ava xwe dadigire. Çêleka xwe dibe naxirê û vedigere taştê serast dike. Xwişk û birayên xwe nan dike. Wan tîne dehlê(bexçe) ba diya xwe. Heta tê dehlê dibe dema delavê sibê yanî saet dibe derdora dehê sibê. Paşê tê mal, radihêje kitêba xwe bi kêf pêlava xwe dixê pê. Diçe mizgeftê ji bo dersên xwe yên dînî bistîne. Dema diçe hindirê mizgeftê dilê wî di ber wî de nayê, radihêje pêlava xwe dibe dixê nava sicada mizgeftê. Mele ji mal tê, diçe hindirê mizgeftê, radihêje sicadê ku li hêwana mizgeftê dursa zarokan bide wan, dîtina ku dibîne pêlav ji nava sicadê dikeve. Bi kerb dipirse ka kê pêlav xistiye nava sicadê. Bi awayekî şermok Lalo li kirina xwe xwedî derdikeve ku ji bo kes tiştêkî bi pêlava wî neke pêlava xwe xistiye nava sicadê. Mele ji ber ku ji Lalo hez dikir bi Lalo keniya, dengê xwe pê re nekir.

Carna Lalo pêlava wî gemar digirt bi paçekî bi tûka xwe paqij dikir. Gelek caran li ber çeman û di nava dehlê de pêlava xwe ji pê dikir û dixist

himbêza xwe ji bo neqete. Lalo bi heft dilan bibû evîndarê pêlava xwe. Li gora wî di dinyê de tiştêk mîna pêlava wî ne biha ye.

Ber bi esirkî cardin Lalo û hevalê xwe li derdora zibaleka leşkerî gihastibûn hev. Ji xwe re bi dar û qîtkê dilîstin. Carekê çavê Lalo û hevalê wî bi leşkerekî dikeve ku gemarê tîne li ser zibalekê vala dike. Tevda zarokan bi xezib baz didin ser zibalekê ji xwe re alava bidin hev. Lalo di nava gemarê de radyoke xerabe û berguhekê dibîne; hevalekî wî radyoyê ji destan direvîn e. Ber bi rezê, bi kêleka qereqolê ve direve. Lalo jî li ser piştê. Çawa dikevin nava rez bi carekê gurmînek çêdibe. Toz û dixan radibe, Lalo û hevalê wî di nava xwînê de sor dibin. Ew der ji bo xwe parastinê, leşkeriyê li wê deverê mayin xistibûn bin erdê.

Lalo vekirina ku çavên xwe vedike li nexweşxanê vedike. Dê û bavê wî li ser serê wî rawestiyane. Dema Lalo çavên xwe vekir pîrsa pêşî; “yadê kanê pêlava min.” Dema wiha diaxive dê û bavê wî mîna kêrek zengirtî di ser kezêba wan re bê badan xwe guvaştin ser hev. Xecê, dayika Lalo hew debar kir ji bo ku neke qêrîn bi lez bazda derve li hewşa nexweşxanê qêrîn jê hat û ji ser hişê xwe ve çû.

Lê mixabin haya Lalo jê tinebû ku êdî hewcebûna wî bi pêlavan nema ye; ji ber ku nîgek di gwizikê re yek jî di çongê re jêbû ye.

Yabo

Xweşiko

Yabo ez im lawê te me
Pir hewceyê efwa te me
Birîn kûr e bê melhem e
Derman tu yî j' min bik yeqîn

Laş li min e bê cane me
Rû bi ken e lê têr xem e
Ger çêbibê kolê te me
Haşake Rebbel-alemîn¹

Hakim bê tu xulamê te me
Seyda bê tu mirîdê te me
Lê bûyî bav lawê te me
Bûrikte² Rebbe'-l-'alemîn

Ê wek bavê min kêr hene
Yan jî gelo ma ew hene!
Merd û zana dîlnaze ne
Tu encex di xewnan de dibin

Çi divê tu ez amade me
Hazir im li ber lingê te me
Dûr û beha min ne xem e
Ma dumtum entum teyyibîn³

1 Haşake Rebbe'-l-'alemîn : Heşayî (heşî) te ey Xwedayê gerdûnê.

2 Bûrikte: Weke (pîroz û mezin be) ye

3 Ma dumtum entum teyyibîn : Heya ku hun sax bin.

Xweda rehmê li dayê ke
Û piştî wê li bavê ke
'Emrê dirêj bo wan rê ke
Ber şad bibê dilê xemgîn

Xweda ez pir perîşan im
Xerîbê dayikê û bav im
Ne mirî me ne jî sax im
Dilê min hêsira dibarîn

Hêsirê dil ne yên çavan
Ne qîrîn in ne jî fixan
Xweda zanê nayên ziman
Rehmake Rebbel-'alemîn⁴

Xweda dilî bi wan şad ke
Carek din çê ke ava ke
Şahî û kêfê biwan da ke
Bi men sîwake neste'în⁵

4 Rehmake: Di rengê daxwazê de hatiye yanî (rehma te).

5 Bi men sîwake neste'în: Em dê hewara xwe bigînin kê ji pê vî te.

Xewlexaneya Nîştîmên

Mem Artemêt

Mirazê mirinê her û her şad e li welatê min
Nola min dalên neserwext û guhnedêr e ev mîrat
Ne şîre vedibe ne jî aş dibe

Xwîn ji ezel ve bi welêt re hatiye mehrkirin bavo
Gelo wê tu car teqawid nebe
Ji kul û keseran Kurdistana min a bêmîrad?

Şiverêyên kor de dimeşe ev welatê nazik û nazenîn
Muhacir di vê rêyê de çok vedane
Û xwê tepisandine ser birînên xwe yên kevnedem
Da ku şiyar bin û hay ji kulên xwe hebin
Hawar û lîlan!!!
Qederê hefsarên zengarî avêtiye li stûyê me
Û her û her diajo ber bi nediyariyan ve

Xwîn û îxanet du birayên reşketî ne
Li xaka Qazî Mihemmed û Mezlûman
Mîna dêwên nebînayî
Li xewlexaneyên nîştîmên de har bûne
Û devê xwe spartine
kaniya zaroyên nebalix.

Û li Kardoxîstana bêmîraz
Tu delavê xwînê nayê girtinê
Li ber pencên gemarî
Yên 'ereb û 'ecem û roman...

‘Alimên di Dewra Eyyûbiyan de Jiyane

Bedreddin Basuğuy

Ji Tirkî: Şerif Güzel

1. ‘Alemudîn Qayser

Hikumdarên mensûbî xanedana Eyûbî ji Sil-tan Selahedîn vir de ‘ilm û alim parastine. Ev parastin tenê ne ji bo ‘ilmên dînî bûye. Hikumdarên Eyyûbî ku ew bixwe jî bi ‘ilmê re mijûl dibûn, di her qadê de piştevanî li ‘alimên xwedî fezîlet û merîfet kirine, bi wan re di dîwanên ‘ilmî de ku wan ew li dar dixistin jî bo gotûbêjên ‘ilmî amade bûne. Di dewra Eyyûbiyan de ligel ‘alimên ku di zanînen dînî de bi pêş ketibûn, di zanînen wek felsefe, astronomî, matematîk, hendese, tip û kîmyayê de jî ‘alimên gihîştibûn zêde bû. Yek ji wan ‘alimên navdar ên dewra xwe ‘Alemudîn Qayser e ku ‘alimê matematîk û astronomiyê ye. Di serî de el-Melîku’l-Kamil bal û xweşdariya el-Melîku’l-Eşref Mûsa û el-Melîku’l-Muzafer Mahmûdî kişandiye ser xwe. Jînenîgariya Qayserî him jî aliyê jîyana wî ya ‘ilmî û serkeftinên wî him jî jî aliyê siltan û hikumdarên mensûbî xanedana Eyûbiyan ve ku eleqe didan ser ‘ilmên wek riyaziyat û astronomiyê, xaleke girîng e.

Alemudîn Qayser b. Ebu’l-Qasim b. Abdulğani b. Musafir el-Hanefî, di sala 574an de li Uşûna ku girêdayî herêma Seîdê ya Misirê ye hatiye dinê.¹

Qayserê ku bi navê Te’asîf jî tê nasîn li ser fîqha henîfî û qiraetê perwerde dîtiye. Li Misir û Şamê di derbarê riyaziyatê de lêkolîn kirine.

Li Misirê ji Ebû Tahir Muhamed el-Enbarî û Ebu’l-Fazl Muhamed el Xeznewî; li Helebê ji eş-Şerîf Ebû Haşim el-Haşimî ders wergirtiye.² Piştî ku li Misir û Dimeşqê pisporiya ‘ilmên riyaziyatê girt, ji bo jê sûd bigire çû Mûsilê cem Kemâleddîn b. Yûnus ku ew di kûrbûna van ‘ilman de navdar bû. Li cem Îbn Yûnus bi qasî şeş mehên kurt di derbarê mûsikî û ‘ilmên din de ji çilî zêdetir pirtûk xwendin.³

Qayserê ku di dema xwe de bi pisporiya ‘ilmên matematîk, hendese û astronomiyê ve bi nav û deng bû, baldariya hikumdarên Eyyûbî kişand ser xwe. Qayser yek ji alimên nêzî el-Melîku’l-Eşref Musa (m.635/1237) bû ku ew hikumdarê Eyyûbiyan yê şaxa el-Cezîre û Dimaşqê bû. Wî li Re’sulaynê jî bo el-Melîku’l-Eşref Mûsa li hember çemekî ku diherikî Xabûrê qesreke heştgoşe û bihişmet ava kir.⁴

Piştî maweyekê Qayserî bala -Melîku’l-Kamil jî kişandibû ser xwe. Qayser, kete nav wan alimên ku di warê matematîk û astronomiyê de baweriya siltan bi wan hebû ku siltan bi meraqa li ser zanistên pozîtîf dihat zanîn. Li gorî Îbn Wasil diyar dike, Împaratorê Alman Frederickê II. dema gotûbêjan bi el-Kamilî re (625-626/1228-1229) dike, bi mebesta el-Kamilî îmtihan bike; nameyeke di derbarê felsefe, hendese û matematîkê de pirsên herî zor

2 Udfuwî, *et-Talî ‘u’s-Sa’id*, thk. Sa’d Muhammed Hasan, ed-Daru’l-Misriyyeli’t-Te’lif we’t-Tercume, Kahire 1966, s. 469-470.

3 Îbn Xalîkan, *Wefeyât*, V, 316.

4 ÎbnWasil, *Muferric*, V, 145-146.

1 Ebu’l-Fidâ, *el-Muxtasar*, III, 225; Îbnu’l-Werdî, *Tarîx*, II, 188.

vedihewîne, şandiye. El-Kamil problemên ku mijara matematîkê ne, ji Qayserê ku pisporê vê qadê ye, pirsîye wî jî bersiva hemî pirsan daye.⁵ Îbn Nazîf el-Hamewî jî diyar dike ku li ser xwestina zanyarekî astronomiyê ya Împaratorê Alman ji el-Kamilî, wî Qayserê ku pisporê vê qadê ye, şandiye.⁶

Goga/kure esmanî ya ku di sala 622/1225an de bi fermana el-Kamilî çêkiriye, yek ji gogên herî kevn û herî ciwan a ji sedsala XIIIan e ku gihîştîye roja me. Li ser vê gogê 48 figurên komstêrkan bi paxir hatiye neqîşkirin. 1025 stêrkên ku ji aliyê mezinahiyê ve cur bi cur in li gorî rewnaqiya stêrkan bi şeş rehendên cuda hatiye nîşandan. Ji bilî vê di vê goga esmanî de pîvanek rehendên xalên zîvî dinimîne heye ku nirxa çendî(magnitude) ya pêncstêrkên sereke diyar dike. Nivîsên li ser gogê, ji el-Kamil vir de bi xeta nesîh a ku li ser sîkeyan jî tê dîtîn hatiye nivîsîn.⁷ Ev gog niha li muzeya Nazionale di Capodimonte ya bajarê Napoliyê ya Îtalyayê ye.⁸

Qayser piştî ku dibihîze el-Meliku'l-Muzaffer Mahmûd ê xwediyê Hamayê (m. 642/1244) alimên xwedî fezîlet û merîfet diparêze, tê nik wî û xweşdariyê ji wî dibîne. El-Muzafferî dît ku Qayser di fîqha Hanefî de têgihîştîye, wî ew anî muderîsiya medreseya en-Nurîyeyê ya li Hamayê ya ku ji bo Hanefîyan hatibû avakirin. Qayser dema li Hamayê dimîne gelek xebatên 'ilmî dike. Li ser kela Hamayê gelek birc çêkirine ku her yek ji wan nuwaze-yeke endazyariyê ye. Li ser Çemê Asiyê aşek

çêkiriye. Li ser vî aşî jî qûleyeke/bêjin mezin a raçavkirinê ji bo parastina wê herêmê ava kirîye.⁹ Qayser di çêkirina amrazên astronomîk û matematîkî de zehf jêhatî bû. Wî ji bo el-Meliku'l-Muzafferî gogek esmanî çêkiriye ku hemû stêrkên ku li rûyê esman dikare were raçavkirin li ser wê xêz kirîye.¹⁰ Ev goga esmanî ya ku nêzî salekî berî wefata el-Meliku'l-Muzafferî (641/1243) hate çêkirin, di derbarê wê de, Îbn Wasilê di wê demê de li Hamayê bû diyar dike ku di çêkirina vê gogê de wî jî alîkarî daye Qayser. Li gorî ku Îbn Wasil agahî dide, ev goga di hizûra el-Muzaffer de hatiye çêkirin ji ahşabê bûye. El-Muzaffer dema çêkirina gogê de di derbarê stêrkên li ser gogê hatine xêzkirin de pirsên deqîq pirsîne, ev pirs ji layê Qayser û Îbn Wasil ve bi hişyarî hatine bersivîn¹¹

Îhtîmalek heye ku Qayser, piştî wefata el-Meliku'l-Muzaffer Mahmûdî çûbe Misirê û ew anîbin serokatiya Dîwanu'n-nazarê ya ku li ser dîwanên din xwediyê erka pişkinandin û kontrolkirinê ye.¹² Lê mixabin ji ber têgihîştina wî ya bi hesab û kitaban, berevajî serkeftinên jiyana wî ya ilmî ji heqê erka rêveberiyê ku ew anîbûn ser, derneket. Piştî maweyek ev wezîfe bicih anî, wî û Husameddîn el-Hezbanî yê naîb û fermandarê artêşa Melik Necmeddînî, li hev nekirin.¹³ Li ser gazina Husameddînî, Tûranşahê

9 Îbn Wasil, *Muferric*, V, 343-344; Ebu'l-Fida, *el-Muxtasar*, III, 210; Udfuwî, *et-Tali'*, s. 470; Ahmed Teymur Paşa, *A'lamu'l-Muhendisîn fi'l-Îslam*, Muessesetu Hindawî, Kahire 2012.

10 Îbn Wasil, *Muferric*, V, 344.

11 Îbn Wasil, *Muferric*, V, 344.

12 Îbn Wasil, di derheqê 'Alemudîn ji aliyê kîjan siltanî ve tê tayînkirin û di kîjan demê de tê ser vî karî de agahiyeke teqez nade. Lêbelê el-Meliku'l-Muazzam Turanşah, nêzî sê mehên piştî wefata bavê xwe dema ku tê Mansûrayê 'Alemudîn Qayser li ser vê wezîfeyê bû. (21 Zilkade 647/25 Sibat 1250) (Îbn Wasil, *Muferric*, VI, 139) Bî vî awayî dibe ku 'Alemudîn, di dewra Melik Necmeddîn de an jî di dewra navberî ya piştî wefata wî de hatibe tayînkirin.

13 Îbn Wasil, di derbarê Husameddînê ku hevalê wî yê nêz bû ji bo çî giliya 'Alemudînî dike, agahî nade. Lêbelê Zehebî, diyar dike ku 'Alemudîn piştî dibe serokê Dîwanu'n-Nazarê sepanên wî nayên ecibandin û di tevgera xwe de zext û zordariyê dike.

5 Îbn Wasil, *Muferric*, IV, 242.

6 Îbn Nazîf, *et-Tarîx*, 177

7 Emilie Savage-Smith-Andrea Belloli, *Islamicate Celestial Globes: Their History, Construction, and Use*, Smith Sonian Institution Press, Washington 1985, s. 26-27, 218.

8 Bnr. Foto-1.

ku siltanê Eyûbî yê nû hatibû Mansûrayê, di sala 647an de ji serokatiya Dîwanu'n-Nazarê tê girtin û Tacuddîn îbn bîntu'l-A'azz tînin dewsa wî¹⁴

Tê fahmkirin ku dema Qayser ji wezîfeya Nâzîrû'd-Dewawînê tê avêtin vedigere Dimeşqê û di meha Recebê ya sala 649/1251an de li Dimeşqê wefat dike.¹⁵

Karbidestiya Qayserî ya li ser matematîk, geometrî û astronomiyê ji aliyê dirokasên ku di derheqê wî de agahî didin tê pejirandin. Îbn Wasil ji wî dersên matematîk û astronomiyê wergirtiye, li cem wî wek alîkar di çêkirina amrazên astronomîk de xebitiye û gotiye; “di ilmên riyazî de mamosteyê me ye”.¹⁶ Îbn Nazîf dibêje di nav alimên dewra dawî de alimê herî zêde astronomî dizanibû ‘Alemudîn Qayser bû.¹⁷ Ebu'l-Fîda jî di ilmên riyazî de wek endazyarekî serkeftî behsa Qayserî dike.¹⁸

Lê apê Îbn Ebû Usaybî'a ev ê ku meşhurê bi navê tebib Reşîdüddîn Alî b. Halîfe bû. di beşa kurtejiyana xwe de wiha gotiye; ‘Elemuddîn Qayser di ‘ilmê riyazî de ‘ellameyê wextê xwe bûye. Apê wî jê ‘ilmê astronomiyê hildaye gotiye.¹⁹

Foto-1. Goga esmanî (kureya astronomîk) ya ji layê ‘Alemuddîn Qayser ku bi fermana ‘Alemuddîn el-Melîku'l-Kamil ve hatiye çêkirin. (Naples, Museo Nazionale di Capodimonte, inv. A.M. 112091)²⁰

Bibliyografya

1. Ebu'l-Fîda, Îmaduddîn Îsmâil (w. 732/1331), *el-Muxtasar fî Axbarî'l-Beşer*, Daru'l-Ma'arif, thk. Muhammed Z. Azb, Kahire 1119.
2. El-Udfuwî, Ebu'l-Fazl Kemaluddîn (w. 748/1347), *et-Talî'u's-Sa'îdu'l-Câmi' Esmâ'e Nucebâ'i's-Sa'id*, thk. Sa'd Muhammed Hasan, ed-Daru'l-Misriyyeli't-Te'lifwe't-Tercume, Kahire 1966.
3. Îbn Xelîkan, Ebu'l-Abbâs Şemsuddîn, (w. 681/1282), *Wefeyatu'l-A'yân*, thk. Îhsan Abbas, Daru Sadr, Beyrût 1968.
4. Îbnû'l-Werdî, Zeynuddîn Umer (w. 749/1349), *Tarîx, (Tetimmetu'l-Muxtasar fî Axbarî'l-Beşer)* Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut 1996.
5. Îbn Wasil, Ebû Abdullah Cemaluddîn (w. 697/1298), *Muferricu'l-Kurûb fî Exbarî Benî Eyyûb*, (cildên IV. Ve V.) thk. Haseneyn Muhammed Rebi', Daru'l-Kutub we'l-Wesâîqu'l-Qewmiyye, Kahire 1975; (cilda VI.) thk. Umer AbdUsselAm Tedmûrî, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut 2004.
6. el-Hamewî, Îbn Nazîf (W. 651/1253), *et-Tarîxu'l-Mansûrî*, nşr. Ebu'l-'Îd Dûdû, Dimeşq 1981.
7. Paşa, Ahmed Teymur, *A'lâmu'l-Muhendisîn fî'l-İslâm*, Muessesetu Hindawî, Kahire 2012.
8. Savage-Smith-Andrea, Emilie-Belloli, *Islamicate Celestial Globes: Their History, Construction, and Use*, Smith Sonian Institution Press, Washington 1985.
9. e z - Z e h e b î , Şemsuddîn Muhammed (w. 748/1348), *Tarîxu'l-İslâm*, thk. Abdusselam Tedmûrî, Daru'l-Kitabu'l-Erebî, Beyrut 1998.
10. [http://brunelleschi.imss.fi.it/galileopalazzostrozzi/object/Alam Al Din Qaysar Celestial Globe. html](http://brunelleschi.imss.fi.it/galileopalazzostrozzi/object/Alam%20Al%20Din%20Qaysar%20Celestial%20Globe.html)
11. Îbn Ebî Usaybî'a, Ahmed b. el-Kâsım (w. 668/1269), ‘Uyûnu'l-Enbâ' fî Tabakâtî'l-Etibbâ', thk. Nizar Rîza, Dârü Mektebû'l-Hayat, Beyrut ts.

¹⁴ Îbn Wasil, *Muferric*, VI, 139.

¹⁵ Ebu'l-Fîda, *el-Muxtasar*, III, 225.

¹⁶ Îbn Wasil, *Muferric*, V, 344; VI, 28, 139.

¹⁷ Îbn Nazîf, *et-Tarîx*, 177.

¹⁸ Ebu'l-Fîda, *el-Muxtasar*, III, 210.

Halê Hal

Aziz Samur

Ji Adem ve serdest ew in
Bi fêlbazî bindest em in
Gote Xuda bikin hizir
Wisa naçe serbest gel in

Habîl nexwar mafê însan
Kabîl rûnişt li ser kîsan
Gote Xuda hûn her yek in
Milkê min e li bal kesan

Xwedî heyin bes Xuda ye
Tu kes li cem ne cuda ye
Parve kire wekhev nîmet
Serdest li ser pal vedaye

Dawûd jê re kire xebat
Silêman hat aştî hilat
Mîrov xelas kir ji beşer
Bû mîrate dawî lê hat

Yaqûb xem e dil bi tenê
Yûsif bende ji evînê
Her ku ew e xwedî hedar
Mîrê mîran li zemînê

Sêrbaz gotin hate xeber
Fîrewn ji ser her diçe der
Hate mirin bo dergûşan
Mûsa serî rakir li ber

Meryema pak mîra jinan
Bû dayika me sêwiyan
Îsa mirî rakir ji xew
Li me kire wan şîretan

Xwedî şoreş Ewê dawî
Elî li pey her li bal wî
Huseyn bûye canê canan
Heqî têk çû bi Emewî

Li dû wan hat dînê derew
Çar dorên me girtine ew
Pîroz pirtûk mîna newroz
Bikin rêber ew bes û hew

Îro bizan sêrbaz kî ne
Li pişt camê ew medya ne
Desthilatê diparêzin
Parsek in û hem bende ne

Bo serdestî neçe ji dest
Mîr mirina zarok dixwest
Mîna li vir ew Xuda ne
Bi kuştinê kirin ji hest

Gel li kolan hew birçî ne
Ew li qesran paldayî ne
Bizan nîne li me qeder
Bo me xelas rapêrîn e

Farûq - I

Seyfeddin Aykaç

Ez ‘Ebdullahê kurê ‘Umer im. ‘Umerê kurê Xetab, Hz. ‘Umer ango xelîfê Resûlullah ‘eleyhîselam. Min xwest hûn ji devê min bavê min nas bikin. Ji serî heta dawiyê.

Bavê min 13 sal piştî Resûlullah ‘eleyhîselam hatiye dinê. Ji aliyê bavê ve digêhêje Resûlullah ‘eleyhîselam, ji aliyê dê ve digihêje Ebûcehil.¹

Dema ku biçûk bûye çûye ber pêzê bavê xwe, piştî dest bi ticaretê kirye. Di dema cahiliyê de yek ji giregirên Mekkeyê bû. Di navbeyna Mekkeyê û welatên din de erka nûnêrtiyê dikir. Dema herbek an hevhatinek û peymanek hebûya bavê min dişandin û li gorî dîtî û ramanên wî tevdigeriyan. Di navbeyna qebîleyan de jî dema pirsgerêkek çêbûya gelek caran wî ew li hev dianîn.²

Dema ku hêj nebibû misilman, di nava kêşên Mekkeyê de yên ku ji misilmanan re herî dijwar û hişk tevdigeriyan yek jî bavê min ‘Umer ê kurê Xetab bû.³

Leylîya diya ‘Ebdullah dibêje; “Dema me ji bo çûyîna Hebeşîstanê xwe amede kir, mêrê min ‘Amir, ji bo hin hewcehiyê me pêk bîne çûbû sukê. ‘Umer ê kurê Xetab dema min dît hate cem min. Wê demê ‘Umer hê muşrîk bû, nebibû misilman. Ji me re pir tund û dilhişk bû. Me ji destê wî bidom eza û cefa dikişand. Ji min re; ‘Diya ‘Evdile! Nexwe hûn ji vir di-

çin?’ ‘Belê, wellahî, êdî em ê herin ka Xwedê ku derê xistibe nesîbê me. We pir eziyet û îşkence li me kir. Heta ku Ellah rêyeke xilasbûnê ji me re çêkir, em ê li wan deran bimînin.’ Ji min re wiha got; ‘Oxira we ya xêrê be’. Heta wê rojê, min nermahiyek û dilnermiyek wisa ji ‘Umer nedîtibû. Piştî vegeriya û çû. Ez wisa dizanim ku çûyîna me ew xemgîn kiribû. Dema ‘Amir karê xwe qedand hate bal min, min jê re; ‘Gavek pêşîya hatina te, te bidîta ka ‘Umer ji bo çûyîna me çiqas diltenik bibû û çawa xemgîn bibû’, dema min wisa got. ‘Amir ji min re wiha got: ‘Hêviya te heye ku ‘Umer ê bibe misilman?’ ‘Bi rastî ez bi hêvî me’. ‘Amir destê xwe hejand û wiha got: ‘Heta ku kerê Xetab nebe misilman ev mirovê ku tu dibêjî nabe misilman’. Ji ber ku ‘Umer, ji bo misilmanan pir dilhişk û bêhîs bû. ‘Amir hêviya xwe jê biribû.’⁴

Rojekî ji rojên Mekkeyê bû. Sala şeşan bû ku pêxembertî ji Resûlullah ‘eleyhîselam re hatibû. Meha Zîlhîccê û roja îne bû. Hinek misilmanan koçî Hebeşîstanê kiribûn û Qureyşîyan pey wan ‘Emr ê kurê ‘As û ‘Ebdillâhê kurê Ebî Rebî’a şandibû, lê belê herdu jî destvala vegeriya bûn û hatibûn. Nêçîrvanê şêran, şêrê Xwedê hz. Hemze jî sê roj pêşîya îro bibû misilman. Muşrîkên Mekkeyê êdî nizanibûn wê çi bikirana, ji bo ku wê dîne nû ji holê rakin, her rê ji xwe re mubah dîtibûn. Babê min jî îro qirara xwe dabû wê biçûya û ew kar ji binî ve paqij bikira. Ji bo ku rikêfî ser Resûlullah ‘eleyhîselam û çend hebên ku di mala Erkam de

¹Îbnul Esîr el-Cezerî, Ūsdûl Xabe Fî me’rifetî Sahabe, c.4, r.145. Îbnî Abdîlber, İstîâb, c. 3, r.1144

²Salih Özbey, Çağın Altın Ruhları Ashab-ı Kiram r.28

³Îbnul Esîr el-Cezerî, Ūsdûl Xabe Fî me’rifetî Sahabe, c. 4, s. 147, Tarixul İslam, İmam Zehebî, c.3, r.17, İbnul Hacer el-Esqelanî, El İsa be fî Temyîzî Sahabe, c. 2, r.518

⁴Îbnî İshaq, İbnî Hîşam, Sîre, c.1, r.367, İbnul Esîr el-Cezerî, Ūsdûl Xabe Fî me’rifetî Sahabe, c.4, r.145. İbnî Abdîlber, İstîâb, c. 2, r.84, Tarixul İslam, İmam Zehebî, c.3, r.181, Ebul Fîda, El-bîdayetu we’n-nihaye, c.3, r.79, M.Asım Köksal, İslam Tarihî, Köksal Yayıncılık: c.2, r.36

ne bike, şûrê xwe da destê xwe û derkete derve. Di mala Erkam de ji misilmanan ew kesên ku koçê Hebeşistanê nekiribûn hebûn. Di nava van kesan de Hz. Ebubekîr, Hz. Hemze û Hz. ‘Elî jî hebûn.

Dema ku bavê min şûrê xwe da destê xwe û bi rik, bi hêrs û bi gavên zû û bêhêvî kete rê, yekî ku dûr ve ew bidîta wê bi rehetî bizaniya ev mirov ne ji bo xêrê diçe, an ji bo kuştinek an jî ji bo şerekî mezin dimeşe. Na babo, meşa çi! hema tu bêje bi ba û birûsk, bi gavên fire û bi ‘ecele. Di rê de rastî Nu’aym hat. Nu’aym jê pirs kir: “Ya ‘Umer! Tu bi ku ve diçî? Hz. ‘Umer: “Ez diçim, ew kesê ku karên Qureyşiyên tevlihev kiriye, bê’aqil ji ‘aqilan hesibandiyê, dîne wan ‘eyibdar dibîne, Xwedayên wan re tiştên nebûyî dibêje, dîne bav û kalan berdaye û dînekî nû ji xwe re girtiye ku ew Mihemmed e, ez diçim bal wî. Ez ê wî bikujim.” Nu’aymê kurê ‘Ebdullah; “Ya ‘Umer! Wellahî nefsa te, te xapandiye. Heke tu Mihemmed bikujî, qe zarên ‘Ebdilmenaf dihêlin tu li ser rûyê ‘erdê bigerî.” Nu’eym ji misilmanên pêşîn bû, dema ku dîtibû ku niyeta ‘Umer xirab e, xwest ku bala wî bikşîne ser tiştêkî dinê û wî ji niyeta wî ya xirab bi dûr bixe. “Tu dev ji wî berde, vegere aliyê malbata xwe ve û binêre ka çi karî dikin, li wan mêze bike.” ‘Umer; “Malbata min kîjan?” Nu’aym; “Ez behsa kurapê te û zavê te Se’îdê kurê Zeyd û xûşka te Fatima dikim. Wellahî, ew herdu jî ketine dîne Mihemmed û bûne misilman.” Bavê min hema di cih de vedigere û diçe mala zavê me û meta min.⁵

Meta min Fatima qîza Xettab û mîrê wî Seîdê kurê Zeyd bi hev re zewicibûn. Herdu jî bibûn misilman. Lê belê misilmanbûna xwe ji bavê min vedişartin. Mîna wan yekî ji qebîla me Nu’aymê kurê ‘Ebdullah jî bibû misilman. Ew jî ji bo ku ji qewmê xwe ditirsiya misilmantiya xwe xef kiribû. Ew roj, wê demê Hebbabê kurê Eret ji wan re di nava pelekî de serê sûreta Ta-

ha hatiye nivîsandin ji van re dixwend. Dema dengê bihîstin, Hebbab xwe di quncikekî xanî de veşart. Fatima jî ew pel hilda û xiste bin kirasê xwe. Bavê min dengê Hebbab bihîstibû ku Qur’an dixwîne. Çaxê kete hundir pirs kir: “Ew tiştê ku min bihîst çi bû?” Fatima: “Te tu tişt nebihîst.” “Erê! wellahî, min bihîst ku hûn herdu li pey Mihemmed çûne û hûn ketine dîne wî.” Got û rikêfî ser Se’îd kir û şemaqek li zavê xwe xist. Dema Fatima xwest ku mîrê xwe ji destê bavê min rizgar bike, bavê min bê hemdê xwe derbek li rûyê meta min xist û dev û rûyê wê di xwînê de hişt. Ser wê lêxistinê, herdu bi hev re; “Erê, em bûne misilman û me bawerî bi Xwedê û Resulê wî anî. Ka êdî tu çi dikî bike.”

Bavê min ‘Umer dema dît ku serê meta min Fatima xwîn bû, merhamet kete dilê wî û bi kirina xwe poşman bû. Tiştê ku wê bikira dev jê berda. Ji xwîşka xwe re; “Ew pela ku we tede tiştêk dixwend ka bide min, ka ez bibînim tiştên ku Muhemmed aniye çiye? Meta min; “Ez dirtisim ku tu zirar bidî wê rûpelê.” Bavê min sond xwar ku tu zirar nade wê rûpelê. Li ser wê gotinê meta Fatima bi hêviya misilman bûna bavê min wiha got: “Bira! Tu ji bo ku seneman re secde dibî tu pîs î, Qur’an jî yê temîz pêştir tu kes nikare destê xwe bidê.” Hema di cih de ‘Umer rabû serê xwe şûşt. Fatima ew rûpela ku tede serê sureta Ta-ha hatibû nivîsandin da destê birê xwe. Bavê min dest pê kir, heta şanzde ayetan xwend.⁶ Xwe negirt û wiha got: “Ev çiqas gotinên xweş in. Çiqas bi qiymet in.” Dema Hebbab ew gotin bihîstin ji cihê xwe derket û hate cem bavê min: “Ey ‘Umer wellahî, ez bi hêvî me ku di’ayê ku pêxember kiriye wê bibe nesîbê te. Min duh ji pêxember bihîst ku wiha di’a kir: ‘*Ya rebbî tu îslamê, bi Ebulhakemê kurê Hîşam an jî ‘Umerê kurê Xettab bide hezkirin.*’ Ey ‘Umer ji Xwedê bitirse, bes e. Êdî. Hz. ‘Umer; “Ya Hebbab! Tu ji min re cihê ku Mihemmed dimîne nîşan bide, ez ê herim cem wî û bibim misilman.” Got.⁷ Heb-

⁵Îbnî Îshaq, Îbnî Hîşam, Sîre, c.1, r.367-368, Îbnul Esîr el-Cezerî, Ūsdûl Xabe Fî me’rifetî Sahabe, c.4, r.145. Îbnî Abdîlberr, Îstî’âb, c. 2, r. 85, Ebul Fida, El-bîdayetu we’n-nihaye, c.3, r.79-80.

⁶Îbnî Îshaq, Îbnî Hîşam, Sîre, c.1, r.368-370, Îbn Esîr, Kâmil, c. 2, r.85-86, Ebul Fida, El-bîdayetu we’n-nihaye, c.3, r.79-80.

⁷Îbnî Îshaq, Îbnî Hîşam, Sîre, c.1, r.370, Îbnul Esîr el-Cezerî, Ūsdûl Xabe Fî me’rifetî Sahabe, c.4, r.145. Îbnî Abdîlberr, Îstî’âb, c. 2, r. 86,

bab; “Ew di nava maleke li jora girê Sefayê ye. Li cem wî jî hinek sahabeyên wî hene.” Dema Hebbab wisa got bavê min hema rabû, şurê xwe da destê xwe û çû deriyê ku Resûlullah ‘eleyhîselam û hevalên wî tede ne lêxist. Dema dengê derî hat, ji sahabeyan yekî rabû çû qelîşteken nava derî re mêze kir ku ew ‘Umerê kurê Xetab e û şûr ser piştê ye, ji tirsan hema di cih de vegeriya. “Ev ‘Umerê kurê Xetab e û şûr li ser piştê ye.” Got. Hz. Hemze; “Destûr bidê bila were, heke ji bo xêrê hatibe em ê jêre gelek gelek xêr bikin, heke ji bo xirabiyê hatibe em ê wî bi şûrê wî bikujin.” Wê demê Resûlullah ‘eleyhîselam di hûndir de bû û wehî jê re nazil dibû, dema ku wehî tamam bû Resûlullah ‘eleyhîselam rabû û hat,⁸ îzna wî da û hate nava hewşê. Resûlullah ‘eleyhîselam jî ji aliyê hewşê ve ber bi wî çû. Dema nêzîkî hev bûn Resûlullah ‘eleyhîselam hema bi kaşîngê wî ve girt û ber bi aliyê xwe ve kişand. “Kurê Xetab! Tu ji bo çi hatî?” Bavê min; “Ey qasidê Xwedê! Ez, ji bo bawerî bi Xwedê, qasidê Wî û tiştên ku Wî şandiye bînim, hatime cem te.” Dema bavê min wisa got, Resûlullah ‘eleyhîselam tekbîr anî û got “Ellahu Ekber” wê demê ew kesên ku di mal de bûn zanîn ku bavê min bû misilman.⁹ Hemîyan bi hev re tekbîr anîn. Gotin “Ellaaaaahu Ekber, Ellaaaaahu Ekber, Ellaaaaahu Ekber.” Dengê tekbîrên wan di nava Mekkeyê de hate bihîstin.¹⁰

Bavê min digot: “Dema ku ez bûme misilman, min hez kir ku ez herim di nava muşrîkên Mekkeyê de yê herî xirab kî ye, ez misilmantiya xwe li cem wî eşkere bikim û xeber bidimê. Min hema biryara xwe da ku ez ê herim mala xalê xwe Ebûcehil. Dema ez sibê zû ji mal derketim, çûm û min li deriyê Ebûcehil xist, ew derkete ber derî:

- Tu bi xêr hatî kurê xweha min, te ji min re çi nûçe anîne?

Ebul Fîda, El-bîdayetu we’ n-nîhaye, c.3, r.80.

8Tarixul Îslam, Îmam Zehebî, c.1, r.253

9Îbnî Îshaq, Îbnî Hîşam, Sîre, c.1, r.370-371, Îbnul Esîr el-Cezerî, Ūsdûl Xabe Fî me’rifetî Sahabe, c.4, r.145.Îbnî Abdîlberî, İstîvâb, c. 2, r. 86, Ebul Fîda, El-bîdayetu we’ n-nîhaye, c.3, r.80-81.

10Îbnul Esîr el-Cezerî, Wergera El-kamîlû fî Tarîx, c.2, r.85-88.

- Min xwest ku ez mizgîniya ku min bawerî bi Ellah û pêxemberî wî Muhemmed aniye bidim te. Dema min wisa got. Ebucehîl;
- Xwedê te jî û xebera ku te aniye jî xira ke û ji başiyê jî dûr bixe.

Got û hema derî bi ser min de girt. Piştê ez çûm cem xalê xwe Welîdê kurê Muxîre, min ji wî re jî got. Ez çûm û min ji yekî din re jî got. Misilman dihatin lêxistin, lê belê kes tevî min nedibû. Min çû ji yekî re got. Wî gote min ‘tu hezdîkî misilmantiya xwe eşkere bikî here ji Cemilê kurê Ma’meru’l-Cumahî’ re bêje. Ew ê ji herkesî re bêje. Ji bo ku ew mirov zimanzerîn e. Ji bo ku ew nikare sirran veşêre, hema ji wî re bêje; ‘Ez ketime dînekî dinê’ bes e.” Bavê min rabû û çû cem wî mirovî, jêre got: ‘Cemîl! Tu dizanî ez bûme misilman, ez ketim dînekî Muhemmed.’ Çawa bavê min wisa got, hema Cemîl ji cihê xwe rabû bi zû kete rê. Bavê min da pey wî, min jî da pey bavê xwe heta em gihiştin ba deriyê Mescîdê Heram. Mezinê Mekkeyê hemî li hinda deriyê Ke’beyê civiyabûn û ji xwe re rûniştibûn. Cemîl bi dengê bilind: ‘Ey civata Qureyşîyan! Xeberra we pê hebe ku ‘Umerê kurê Xetab ji dîn derketiye, ketiye dînekî din!’ Dema wî wisa got, bavê min yekser piştê wiha got: ‘Ew derewan dike. Ez misilman bûme. Ez êdî bibawer im ku xêncî Ellah tu xweda nîne û Muhemmed ebd û qasidê wî ye.’ Dema bavê min wisa got, muşrîk rabûn rikêfî bavê min kirin. Heta dereng muşrîkan û bavê min hev birin û anîn, dawiyê bavê min westiya û di cihê xwe de rûnişt. Hemî berhevî ser bavê min bûn, bavê min ji wan re; “Ka ji destê we çi tê bikin. Ez sond dixwim bi Xwedê heke em qedera sêsed kesan hebûna, an we yê zora me bibira, wê çaxê me yê ew cih ji we re bihiştê û em ê biçûna, yan jî

me yê zora we bibira, we yê ev cih ji me re bihîştê û hûnê biçûna.” Got. Mirovekî Qureyşîyan ku cilekî yemenî ser, bi aliyê me ve hat. Nêzîk bû. Ew Asê kurê Wâilu’s-Sehmî bû. Ji wan kesan pirs kir; “Ev çi hal e, hûn çi dikin?” “Umer ji dîn derketiye, ketiye dînekî din.” “Hûn çi jê dixwazin, dev jê berdin, hûn zen dikin ku zarên ‘Adiyê kurê Ke’b merivê xwe wisa bi hêsayî teslîmî we bike? Ji ser serê wî belav bin, ji vir pê de ez parêzvanê wî me.” Dema wî wiha got wellahî wan mîna ku cilekî çawa ser mirovekî tê derxistin, hemî mîna wî cilî xeritîn û dûr ketin. Bavê min dibêje; “Heta ku Xwedayê mezin Îslamiyet bi hêz kir, ji bo pêşketina Îslamê ez tu wextî ne ji kotek xwarin ne

jî kotek kirinê dûr ketim.”¹¹

Wê demê heval û bawermendên Resûlullah ‘eleyhîselam ango sahabeyên wî hemî ji muşrîkan xwe vedişartin. Wê demê bavê min ji Resûlullah ‘eleyhîselam dipirse:

- Ya Resûlullah! Em çi sax çi mirî bin em li ser riya heqê nînin?

Resûlullah ‘eleyhîselam;

- Belê, ez sond dixwim bi navê Xwedê, hûn çi sax çi mirî bin hûn li ser riya heqê ne.

Li ser wê gotina Resûlullah ‘eleyhîselam,

¹¹Îmam Zehebî, Tarixul Îslam c.1, r.253

- Ya Resûlullah! Madem em li ser riya heqê û ew jî li ser riya batil in, em çima dîn û baweriya xwe vedişêrin. Wellahî eşkere kirina me ya Îslamiyetê hemberî kufrê layîqtir e. Misoger dînê Xwedê di Mekkeyê de wê serbikeve. Heke qewmê me li hemberî me derkeve em ê jî bi wan re şer bikin, heke bi însaf bin em ê jî wî tiştî qebûl bikin.
- Hejmara me pir kême.
- Ez sond dixwim bi wî Xwedayê ku te bi kitêb û li ser dînê heq pêxember şandiye; ez ê bê tirs di nav wan de rûnê û heta binyad û serekên baweriya îslamê ji wan re îlan kim ez nasekinim. Ez sond dixwim bi Xwedê em ê misoger derkevin meydana.

Wan xwe dan hev û bi du rêzan derketin derve. Serê rêzekî şêrê Xwedê Hemze, di yê dinê de jî bavê min hebû. Bi piyên hişk, bi hêz, piyên xwe erdê xistin û toz ji erdê rakirin û toz û duxan xistine nav hev û çûn. Çûn ketine nava Mescîdê Heram. Hinekê van bi dur ve hinekê van bi nêzik ve hinekê van metelmayî hinekê van bi hêrs û hinekê van bi tirs van mirovên xerîb lê ji van dinhêrin. Giregirên Muşrîkên Mekkeyê carinan li bavê min carinan li Hemze dinihêrin. Lê bê deng, bê dengiyekî wisa heye deng ji kevir û kuçikan derdike ve lê ji wan dernakeve. Wan heta wê rojê huznek û kedereke wisa nedîtibûn. Wê demê Resûlullah ‘eleyhîselam ji bavê min re wiha digot: “Wî heq û batil ji hev veqetand.” Û ji wir pê de ji bavê min re ‘Umerê Faruq got.¹²

Ma ev Resûlullah ‘eleyhîselam nîn bû ku di mala Erkamê kurê Erkam de wiha di’ a kiribû: “Ya Rebbî! Ji ‘Ummerê kurê Xetab an Hîşamê kurê Muxîre (Ebûcehil) ka li cem te kîjan hezker e tu Îslamê ji wan herdu merivan yekî ‘ezîz û bihêz bike.” Îbnî Mes’ud dibêje: “Piştî ku ‘Umer bû misilman em her daîm di

nava ‘îzzetê de bûn.”¹³

Carekî ‘Ebdullahê kurê Mes’ud wiha gotibû: “Misilmanbûna ‘Umer mîna fethekî bû. Wellahî piştî ku ew bû misilman em çûn cem Ke’beyê, me bi eşkere nimêj kir. Wî li cem Ke’beyê nimêj kir me jî nimêj kir. Dema ew bû misilman me bi muşrîkên Mekkeyê re şer kir. Koçkirina wî alîkariyek bû ji bo me û xelîfetiya wî jî rehmet bû Wellahî.”¹⁴

Dema ku bavê min bû misilman 40 mîr û 11 jin misilman bibûn.¹⁵ Piştî ku bavê min bû misilman her dem li cem Resûlullah ‘eleyhîselam bû, wî ew ji kafiran diparast. Piştî ku îman anî misilmanbûna xwe li herderî dianî zimên û li hemberî muşrîkan pir tund û hişk bû. Dema emrê koçkirina Medîneyê hat, misilman hemî bi dizîka koçkirin lê belê bavê min wisa nekir. Hz. ‘Elî dibêje: “Dema ‘Umer xwe ji bo koçkirinê amade kir, şûrê xwe xiste kalanê xwe, kewana xwe da ser milê xwe, tîrên xwe xiste nava kişikê û da piştê xwe û bi ber Ke’beyê ve çû. Giregirê Qureyşîyan hemî li pêşiya Ke’bê rûniştibûn. Wî heft car Ke’be tewaf kir piştê li pişt meqamê Îbrahîm sekinî, du rîket nimêj kir û rabû berê xwe da muşrîkan, ji wan re wiha got:

- Ev a ez jî diçim. Ka ji we kî dixwaze diya xwe bê law, jina xwe bê mîr û zarokên xwe bê bav bihêle bila di wê newalê de bide pey min.

Mîna dara hişk deng ji yekî derneket. Kesî newêrî bide pey wî. Ew û qedera bîst kesan bi hev re ketin rê û koç kirin, çûne Medîneyê. Koçkirina wî jî mîna misilmantiya wî bi mîranî bû û ji bo misilmanan zafer û serfirazîke pir mezin bû.¹⁶

13 Tarixul Îslam, Îmam Zehebî, c.1, r.253

14Îbnî Îshaq, Îbnî Hîşam, Sîre, c.1, r.367, Îbnul Esîr el-Cezerî, Ūsdûl Xabe Fî me’rifetî Sahabe, c.4, r.145-152, Hâkim, Mustedrek, c.3, r.83-84, Îbnî Abdîlber, Istîâb, c. 2, r. 86, Ebul Fîda, El-bîdayetu we’n-nihaye, c.3, r.80-81.

15 Tarixul Îslam, Îmam Zehebî, c.1, r.253

16Îbnî Sa’id, et-Tebeqatul Kubra, c.3, r.215. Îbnul Esîr el-Cezerî, Ūsdûl Xabe Fî me’rifetî Sahabe, c.4, r.153, Salih Özbey, Çağın Altın Ruhları Ashab-ı Kiram, r.29-30

12Îmam Zehebî, Tarixul Îslam c.3, r.180, Îbnul Esîr el-Cezerî, Ūsdûl Xabe Fî me’rifetî Sahabe, c.4, r.150, Zehebî, Târîhu’l-î si’âm, s. 180, Zehebî, s. 180-181, M. Asım Köksal, İslam Tarihi, Köksal Yayıncılık: 2/76-77.

Terkî Terk

Selamî Şimşek
Wergêr: M. Zahir Ertekin

Li vê dergahê
Dil tene girtin di çerxa zikrê de
Ziman bizotên agir dialêsin

Li vê dergahê
Bêhna Xwedê difûre
Ji dilên derwêşan
Bêhna Mihemmed dicoşe
Ji bêvila wan
Serapa 'Elî'ne...

Li vê dergahê
Serî jêdibin bi şûrên 'eşqê
Yê ku çermê xwe dişêlîne
Xwe davêje behra *wehdetê*

Li vê dergahê
Herkes *lâ- edrî ye*
Tu navê wî bipirsî, *heq*
Tu welatê wî bipirsî *elest e*
Tu dilê wî biqelêşî
Lefza-a celal derdikeve jê...

Li vê dergahê
Her tişt tune
Tenê "*wucûd*" heye
Terk- î dinya terk-î 'uqba terk-î
hestî
Terk-î terk